

Hazîni'nin Câmi'u'l-Mürşidîn isimli yazma eseri ve Yesevîlik hakkında verilen bilgiler

İlham Gültekin¹

Özet

Bu çalışma, Hazîni'nin Câmi'u'l-Mürşidîn adlı eserini ve bu eserde yer alan Yesevîlik bölümünü konu edinmektedir. Câmi'u'l-Mürşidîn'in günümüze ulaşan tek yazma nüshası, Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki el yazmaları arasında Ms. orient. Oct. 2847 numarasıyla bulunmaktadır. Eser hakkında daha önce kısa alıntılar ve genel tanıtlar yapılmış olsa da, bölümleri veya bütünü üzerine ayrıntılı bir çalışma henüz mevcut değildir. Yesevîlik tarikatına mensup olan Hazîni, bağlı bulunduğu bu tarikat hakkında birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerde Yesevîlik hakkında geniş ve ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Eserlerinin bir kısmı yüksek lisans ve doktora tezlerine konu olmuş, bir kısmı da yayımlanmıştır. Câmi'u'l-Mürşidîn dört ana bölümden oluşmaktadır. Dört tarikatın anlatıldığı bölümde hem mensur (düzyazı) hem de manzum (şiişel) kısımlar yer almaktadır. Bu kısımlarda, adı geçen dört tarikatın şeyhlerinin isimleri zikredilmektedir. Bu tarikatlar; Cehriyye-Yeseviyye, Hâcegân-Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Aşkiyye-Siddîkiyye'dir ve dört bölümde aktarılmaktadır. Bu bölümler içerisinde Cehriyye-Yesevîlik, sayfa sayısı diğerlerinden fazla ve konu olarak da ayrıntılandırılmıştır. Bu çalışma, eserin Yesevîlik bölümünü ele almakta ve bu bölümde sunulan bilgileri değerlendirmektedir. Eserin giriş kısmında Hazreti Muhammed'e, dört halifeye ve pirlere yönelik mensur ve manzum övgüler bulunmaktadır. Hazîni, şeyhi Şeyh Emîr Mansûr Kaşıktaş'a da eserinde ayrı bir bölümde yer vermiştir. Ayrıca, Yesevîlik bölümü Türkçeye çevrilierek, metinde sunulmuştur.

Hazîni's manuscript titled Câmi'u'l-Mürşidîn and information provided about the Yassawi

Abstract

This study focuses on Hazîni's work titled Câmi'u'l-Mürşidîn and its section dedicated to Yesevîlik. The sole surviving manuscript copy of Câmi'u'l-Mürşidîn is located in the Berlin State Library's manuscripts, bearing the number Ms. orient. Oct. 2847. Although short excerpts and general introductions to the work have been made previously, a detailed study of its sections or its entirety has not yet been conducted. Hazîni, a member of the Yesevîlik order, penned numerous works about the Sufi order to which he belonged. These works provide extensive and detailed information about Yesevîlik. Some of his works have been subjects of master's and doctoral theses, and some have been published. Câmi'u'l-Mürşidîn consists of four main sections. The section detailing the four Sufi orders includes both prose (mensur) and poetic (manzum) parts. In these parts, the names of the shaykhs of the mentioned four orders are enumerated. These orders are Cehriyye-Yeseviyye, Hâcegân-Naqshbandiyya, Kubrawiyya, and Ashqiyya-Siddîqiyya. Among the four sections of the work, the most extensive information and page count are allocated to the first section, Yesevîlik. This study specifically addresses the Yesevîlik section of the work and evaluates the information provided therein. The introductory part of the work contains prose and poetic eulogies dedicated to Prophet Muhammad, the four caliphs, and the pirs (spiritual masters). Hazîni also dedicated a separate section in his work to his shaykh, Shaykh Emîr Mansûr Kaşıktaş. Furthermore, the Yesevîlik section has been translated into Turkish and presented in the text.

Article History

Received
2025-09-21
Accepted
2025-11-28

Anahtar Kelimeler

Hazîni, Câmi'u'l-Mürşidîn, Ahmed Yesevî, Yesevîlik, Türkistan.

Keywords

Hazîni, Câmi'u'l-Mürşidîn, Ahmed Yasawi, Yassawi, Turkistan.

¹Corresponding Author: İlham Gültekin, National Museum of Azerbaijan Literature by Nizami Gencevi, Baku/Azerbaijan.

ilhamagultekin@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7595-463X> <https://ror.org/006m4q736>

Giriş

Bu çalışma, Hazîni'nin Yesevîlik üzerine kaleme aldığı eserlerden biri olan *Câmi'u'l-Mürşidîn*'i incelemektedir. Eserde yer alan Yesevîlik hakkındaki bilgiler, çalışmanın temel kapsamını oluşturmaktadır. *Câmi'u'l-Mürşidîn*'deki Yesevîlik'e ilişkin sunulan bu bilgileri müstakil bir çalışma haline getirerek bu alandaki literatüre katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Eserin ilk tanıtımı, yazma nüshanın yer aldığı Persische Handschriften Handschriften der Staatsbibliothek zu Berlin kataloğunu hazırlayan Ellers (1968, ss. 274-275) tarafından yapılmıştır. Daha sonra Refiu'ddin, Seyfuddin ve Hasan Nadirhan (2004, ss. 159-166), eseri müstakil bir makalede tanıtmış ve bölümleri hakkında kısa bilgiler sunmuştur. Kunt (2004, ss. 272-273) ise Hazîni'nin hayatı ve eserlerini konu alan makalesinde bu esere de kısaca değinmiştir. Beben (2020, p. 656), Bedahşan İsmailileri ile Ahmed Yesevî arasındaki bağlantıyı incelediği makalesinde, Hazîni'nin el-Hisârî nisbesi nedeniyle Câmi'u'l-Mürşidîn'den faydalanmıştır.

Hazîni, Câmi'u'l-Mürşidîn'de dört ayrı bölümde dört farklı tarikatı ele almıştır. Bunlar sırasıyla Yesevîlik-Cehriyye, Hâcegân-Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Aşkiyye-Sıddîkiyye tarikatlarıdır. Hazîni, bu dört bölümü 49b-50a varaklarında kısa açıklamalarla sunmaktadır. Eserdeki en uzun ve ayrıntılı bölüm Yesevîlik'e ayrılmıştır. Hazîni ayrıca, şeyhi Şeyh Emîr Mansûr Kaşıkıtraş'a ayrı bir başlık ayırarak ondan özel olarak bahsetmiştir.

Hazîni, Yesevî tarikatına mensup bir çevrede yetişmiştir. Her ne kadar ailesi Kübreviyye tarikatına bağlı olsa da, Şeyh Mansur ile tanışmasının ardından Yesevîyye tarikatına intisap etmiş ve bu tarikattan halifelik almıştır. Yetiştigi coğrafya, aynı zamanda Kübreviyye tarikatının da yoğun etki alanı içerisindeydi (Gökbulut, 2024, ss. 219-222). Kübreviyye tarikatı, Türkistan'da ortaya çıkmış ve geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Nitekim, Kübreviyye ve Necmeddin Kübra'nın menkıbelerini içeren eserler de Türkistan'da yaygın olarak bulunmaktadır (Gökbulut, 2024, ss. 19-32). Hazîni'nin Türkistan bölgesinde etkin olan tarikatlardan Kübreviyye'den bahsetmesi de bundan dolayıdır.

1. Sultan Ahmed Hazîni Hisârî'nin Hayatı, Eserleri ve Câmi'u'l-Mürşidîn İsimli Eseri

Sultan Ahmed Hazîni'den ilk kez Köprülü (1976, s. 368-369), Yesevîlik araştırmaları bağlamında söz etmiştir. Köprülü, Hazîni'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgi vermiş, Yesevî tarikatının halifesi olması ve eserleri dolayısıyla Yesevîlik araştırmaları için önemini vurgulamıştır. Köprülü, Hazîni'nin *Cevâhirü'l-Ebrâr ve min Emvâc-ı Bihâr* adlı eserinin İstanbul'da Beyazıt Halis Efendi koleksiyonunda bulunan tek nüshasından yararlanmış ve bu eserden yola çıkarak Yesevîlik hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Ancak eserin İstanbul'daki bu tek nüshasının kütüphane ve kayıt numarasının yanlış verilmesi veya daha sonra başka bir kütüphaneye aktarılması nedeniyle uzun süre erişilememiş ve doğal olarak üzerinde çalışma yapılamamıştır. Eser, daha sonra İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde tespit edilmiş (İÜ Ktp., TY, nr. 3893) ve günümüzdeki yayınlar da bu nüshaya dayanmaktadır.

Togan (1953), Yesevîlik kaynaklarına dair hazırladığı makalesinde, kaynakları yedi başlık altında değerlendirerek, isim ve bulundukları yerler hakkında da bilgi vermektedir. Müellif, *Cevâhirü'l-Ebrâr ve min Emvâc-ı Bihâr*'ın Halis Efendi kütüphanesinde bulunmadığını belirtmiştir. Nihat Azamat (1993, s. 432), İslam Ansiklopedisi'ne "*Cevâhirü'l-Ebrâr*" maddesini yazmıştır. Nadirhan Hasanov (1999) *Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâc-ı Bihâr* eseri, İbrahim Kunt (2002) Hazîni'nin Divan'ı üzerine doktora tezi, Samire Mahmudova (2000) ise, *Menba'u'l-Ebhâr Fî Riyâzî'l-Ebrâr* hakkında yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Ahmet Kara (2014), *Tesellâu'l-Kulûb* üzerine yüksek lisans tezi hazırlamış ve daha sonra tezini yayımlamıştır (2021). *Cevâhirü'l-Ebrâr ve min Emvâc-ı Bihâr* 1995 yılında Cihan Okuyucu, *Menba'u'l-Ebhâr Fî Riyâzî'l-Ebrâr* 2009 yılında Mehmet Mahur Tulum tarafından yayımlanmıştır. Yukarıda adı geçen akademisyenler, Yesevîlik ve Hazîni hakkında birden fazla çalışma gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, Köprülü'den başlayarak günümüze kadar Hazîni hakkında birçok çalışma yapılmış ve geniş bir literatür oluşmuştur. Günümüzde Hazîni'nin biyografisi ve eserlerine ilişkin yeterli düzeyde kaynağa erişmek mümkündür. Yine de Hazîni'nin bazı eserleri henüz yayımlanmamış durumdadır.

1.1. Sultan Ahmed Hazîni'nin Hayatı ve Eserleri

Hazîni'nin eserlerinde, künyesi "Sultân Ahmed b. Mevlânâ Mahmûd b. Sultân Hacı Şâh el-Kureşî sümme'l-İskenderî el-Mâverâünnehrî eş-şehîr bi-Hazîni" şeklinde kayıtlıdır.

Hazîni'nin eserlerinde kendisi, ailesi ve şeyhi, Şeyh Emîr Mansûr hakkında verdiği bilgiler, biyografisinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Türkiye'de yayımlanan eserlerindeki hayat hikâyelerine göre Hazîni'nin doğum yeri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'nin güneybatısındaki Hisar adlı yerleşim biriminde veya bu şehre bağlı bir köyde doğmuştur (Okuyucu & Kaçar, 2014, s. 13). Diğer bir görüş ise onun Özbekistan'ın Surhanderya şehrindeki, birden fazla yerleşimi kapsayan Hisar-ı Şadman'da (Çeğaniyan) dünyaya geldiğini belirtmektedir (Tulum, 2021, s. 13).

Hazîni, on dokuz yaşında Yesevî tarikatından icazet almıştır. Aynı zamanda Nakşibendi tarikatından da icazeti bulunmakta ve her iki tarikatta da hizmet etmiştir.

Hazîni, eserlerini Osmanlı sultanlarına sunmuş ve onların himayesini görmüştür. O, iki kez İstanbul'u ziyaret etmiştir. İlk ziyareti II. Selim'in tahta geçtiği 1566 yılı civarında olmuştur. Hazîni, Şeyh Emîr Mansûr ile birlikte hac niyetiyle yola çıkmış ve şeyhinin 965/1558 yılında Diyarbakır'da vefatının ardından İstanbul'a gitmiştir. O, Sultan II. Selim'in yardımıyla bir kez daha hac için yola çıkmış ve haca gitmiştir. Hazîni, Sultan III. Murad'ın 982/1574 tarihinde Osmanlı tahtına geçmesinden sonra yeniden İstanbul'a gelip yerleşmiş ve vefatına kadar burada ikamet etmiştir. Yolculuklarına ailesiyle birlikte çıktığı belirtilse de ailesi İstanbul'a gelememiştir.

Hazîni'nin Şeyhi Emîr Mansûr'dan aldığı icazetle İstanbul'da Yesevî tekkesi kurmak hedefiyle yola çıktığı da belirtilmektedir. Ancak bu tekkenin kurulup kurulmadığına veya tarikatın İstanbul'daki etkilerine dair bilgiye ulaşılamamıştır. Buna karşın o, Yesevî tarikatı başta olmak üzere Türkistan'daki tarikatların usulleri ve silsileleri hakkında kaleme aldığı eserlerle, Yesevîliğin tarihi, adapları ve zikir usullerine dair benzersiz bilgiler sunmuştur. Geride bıraktığı eserler, Türkistan sahasını anlatmakla birlikte Anadolu'da yazılmış ve korunarak günümüze ulaşmıştır.

Hazîni; Farsça, Arapça ve Çağatay Türkçesini bilmekte, bu dillerde eserler kaleme almış ya da eserlerinde bu dillerden örnekler sunmuştur. Farsça şiirlerinde birçok Arapça kelime ve ibareye yer verdiği, ayrıca divanında Arapça yazdığı bir gazelin de bulunduğu bilinmektedir. Görünen o ki Hazîni, İstanbul'da veya Osmanlı coğrafyasında kendi tekke ve tarikatının izlerini bırakacak kadar etkili olamamıştır. Dahası, bunca esere ve tekke faaliyetlerine karşın, Osmanlı tezkireleri veya diğer kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamakta, ne zaman ve nerede vefat ettiği de kesin olarak bilinmemektedir (Kunt, 2004, ss. 265-288).

Hazîni'nin eserlerinin birkaçı dışında neredeyse hiç biri yayımlanmamıştır. Bu eserlerden biri olan Câmîü'l-Mürşidîn'in önemli bir bölümünü teşkil eden Cehriyye-Yeseviyye kısmı çevrilerek çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Divan, Farsça yazılmıştır. Cilt ebadı 27,2 × 17,2 cm. ve yazı ebadı 20,5 × 11,5 cm. olmaktadır. Eser, 291 varaktır ve her sayfada Nesta'lık hatla yazılmış 17 satır ve her satırda bir beyit bulunmaktadır (Kunt, 2004, s. 55-70). Eser Mevlana Müzesi Kütüphanesi Yazmaları arasında 146 numarada kayıtlıdır.

Cevâhirü'l-Ebrâr Min Emvâci'l-Bihâr tek yazma nüshası 1002 yılında telif edilmiş, aynı yılın Rebûlevvel ayında Mahmud b. Hüseyin b. Şeyhi en-Nakşibendi tarafından istinsah edilmiştir. Eser iki kez yayımlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 3893'da kayıtlıdır (Maden, 2016, s. 2520).

Menba'u'l-Ebbâr fî Riyâzi'l-Ebrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No: 1425'de kayıtlıdır. Eser iki kez yayımlanmıştır (Tulum, 2012, ss. 156-160).

Tesellâ'u'l-Kulûb, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263/1'da kayıtlıdır. Eser, mecmuanın 2b -84b varakları arasında yer almaktadır ve tek nüshadır.

Du Mersiye, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263/2'da kayıtlıdır. Eser, mecmuanın 85a-101b varakları arasındaki yer almakta ve tek nüshadır.

Câmi'u'l-Mürşidîn, Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Orient. Oct. No: 2847'de kayıtlı tek nüshası bulunmaktadır.

Huccetü'l-Ebrâr, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263/3'da kayıtlıdır. Eser, mecmuanın üçüncü kısmı olan 102a-173b yapraklarında yer almakta ve tek nüshadır. Eser henüz yayımlanmamıştır (Kunt, 2004, s. 265-288).

1.2. Hazînî, *Câmi'u'l-Mürşidîn*

Persische Handschriften Handschriften der Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Orient. Oct. 2847 no ile kayıtlı bulunan *Câmi'u'l-Mürşidîn*, kahverengi meşin bir cilt içinde olup cilt ebadı 15,5 × 24,5, yazı ebadı 8,5 × 17 santimetredir. Her sayfa 19 satır, Nesta'lik hat ile yazılmış manzum ve mensur 115 varaktan oluşmaktadır. Eser, tek nüshadır.

Câmi'u'l-Mürşidîn'in temellük kaydı varak 1a'dadır ve 1269/1852 tarihinde Bakkalzade Mehmed Efendi'ye ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin torunlarından Mevlevi şeyhi Abdülhalim Çelebi'ye (ö. 1925) ait olduğu yazılıdır.

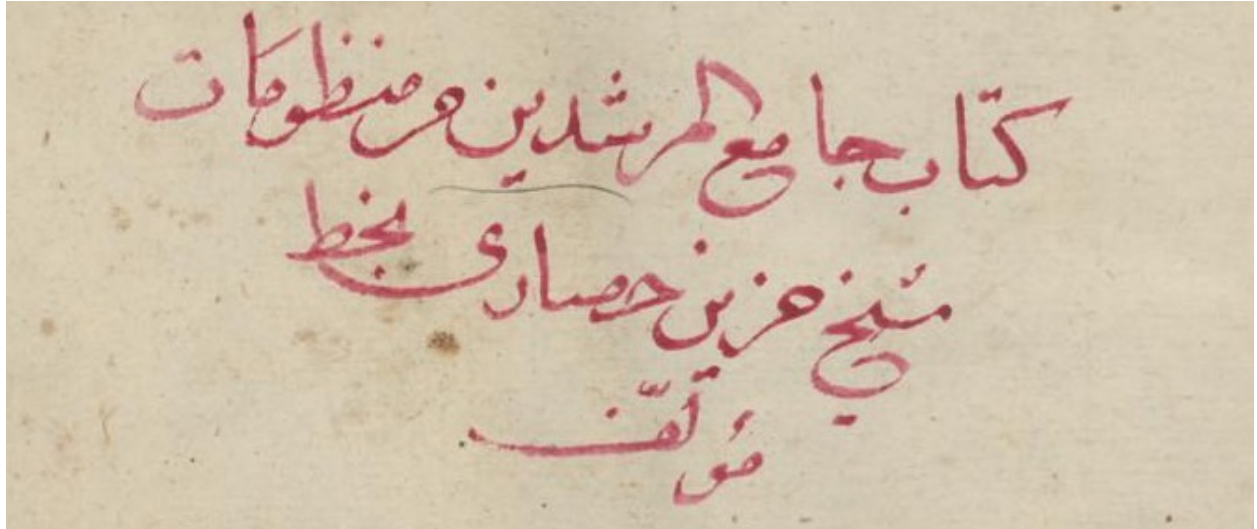
Zahriyede, bir başkası tarafından şu cümle kaydedilmiştir:

"*Kitâb-ı Câmi'u'l-Mürşidîn min manzûmât-ı şeyh Hazînî Hisari bi-hatt-i müellif*"

(Kitap, Şeyh Hazînî Hisarî'nin müellif hattıyla yazılmış manzumelerinden *Câmiu'l-Murşidîn*'dir.)

Şekil 1

Kitabın Zahiriyesindeki Not

Eserin yapısı ve içeriği şu şekildedir:

Kitabın ilk bölümü, Mesnevî tarzında yazılmış münacatlardan ve aynı konuyu işleyen düzyazı (mensur) parçalardan oluşur. Ardından, yine nazım-nesir karışımı bir biçimde, 12a varağından itibaren çeşitli Na'tlar (Hz. Peygamber'i övgü şiirleri) ve Hazreti Peygamber'i yücelten manzumeler yer almaktadır. Bunu takiben, Hulefâ-i Râşidîn ve sahabenin faziletlerini anlatan bölüm başlar. Bu bölümde:

Emîrû'l-mü'minin Ebû Bekir ile ilgili kısım 24b varağından,

Emîrû'l-mü'minin Ömer bin Hattab ile ilgili kısım 27a varağından,

Emîrû'l-mü'minin Osman ile ilgili kısım 31a varağından,

Ve son olarak Emîrû'l-mü'minin Ali bin Ebî Talib ile ilgili kısım ise 35a varağından itibaren başlamaktadır.

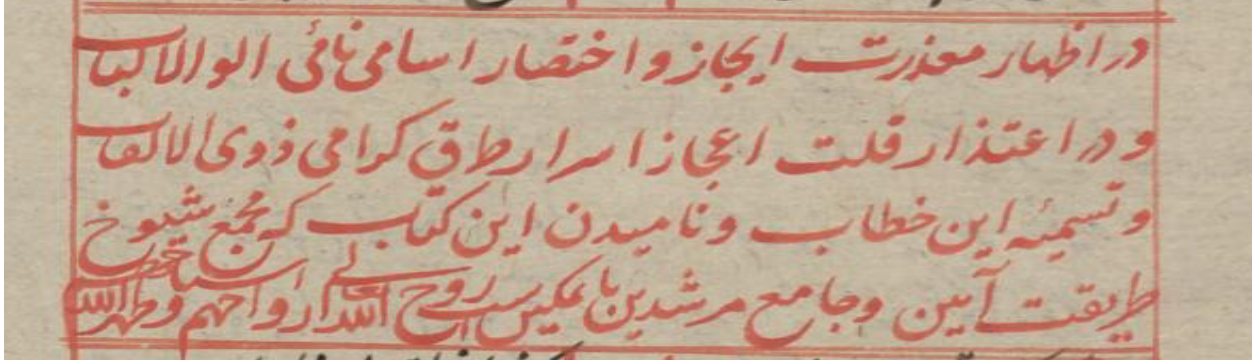
Eserin "Câmi'u'l-Mürşidîn" adı ise ilk kez 38a varlığında şu ifadeyle geçmektedir:

"Ve tesmiye-i in hitâb ve nâmiden-i in kitâb ki mecmâ'-i şuyuh-i tarikat-âyîn ve câmi-i mürşidîn."

(Bu hitabın isimlendirilmesi ve bu kitabın adının, tarikat şeyhlerinin ve mürşitlerin toplandığı yer olması.)

Şekil 2

Kitabın adının geçtiği varak, 38a.

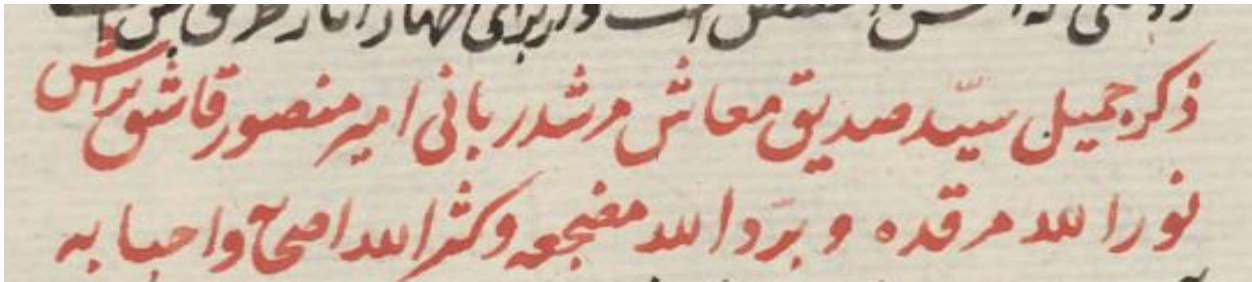

Genel olarak tüm veliler, Mesnevî tarzında kaleme alınmış bir manzumeyle övülmekte ve önemleri anlatılmaktadır. Eserin müellifi Hazînî'nin adı ilk kez 45b varlığındaki bir manzumede geçmektedir. Doğal olarak, bu varaktan itibaren yazarın ismi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hazînî, mürşidi Şeyh Mansur için 88b-91a varakları arasında özel bir bölüm ayırarak onun hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca bu bölümde, 90a varlığında Hazînî, Şeyh Emîr Mansûr hakkında *Kitâbu Enîsü't-Tâlibîn* ve *Kitâbu Tâcu'r-Resâil* adlı kitaplarında da bilgi verdiğini belirtir.

"Zikr-i cemil-i Seyyid Sıddîk-ma`âş Mürşid-i Rabbânî Emîr Mansûr Kaşıktıraş nevverallâhu merkadehu ve Berredellâhu madca`ahu ve Kesserellâhu ashâbehu ve ahabâbehu" (Seyyid Sıddîk-ma`âş, İlahi Rehber, Muzaffer Emîr Kaşıktıraş'ın güzel anısı. Allah kabrini nurlandırсын. Ve Allah yattığı yeri serinletsin. Ve Allah, dostlarını ve sevenlerini çoğaltsın.)

Şekil 3

Hazînî, Câmi'u'l-Mürşidîn, Emîr Mansûr Kaşıktıraş, varak 88b.

Câmi'u'l-Mürşidîn, dört bölüm halinde, dört tarikatın şeyhleri, menkıbeleri ve halifelerini aktarmaktadır:

Bu eser, parlayan bir saray ve özenle resmedilmiş, iç açıcı bir manzara gibidir.

Dört ana ve dört alt bölümden oluşur; bunlar adeta dört kapı işlevi görür. Amacımız, bu kapılardan her birinden bir silsile (manevi soy zinciri) uzanması ve her bölümden de bir tarikatın filizlenmesidir. Böylelikle, bu dergâhın bilinçli arayanlarına ve kaderine yazılmış yolcularına, bu dört silsilenin her bir geçidinden bir fetih ve manevi zafer, her yolundan da ruhsal bir rahatlık ve manevî derinlik nasip olsun, Allah'ın izniyle.

Birinci Bölüm, Fakiriyye Cehrîyye Silsilesi'nin yüce şahsiyetlerinin isimlerine ayrılmıştır. Bu silsile, Peygamber'den (s.a.v.) gelen taze ilhamın taşıyıcısı, Seyyidlerin Efendisi, Alevî, Manevî Sultan ve Kutbû'l-Aktâb (Kutupların Kutbu) Hoca Ahmed Yesevî Hazretleri'nin (sırrı kutsal olsun) soyundan gelmektedir. Kendisi, hem zahiri hem de batını âlemlerle irtibatlı, iki yönlü yüce bir şahsiyettir, zü'l-ciheteyn'dir.¹

Bu tarikatın silsilesi, tıpkı Nakşibendiyye Tarikatı gibi, Emîrû'l-Mü'minîn Hazreti Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) ile de ilişkilendirilmektedir. Ancak Nakşibendiyye'nin yolu, Şeyh Yûsuf Hemedânî'den, tarikatın büyüklerinden Hâce Abdülhâlîk Gucdüvânî'ye ulaşan manevi rehberliğin (irşadın) önceliği sebebiyle diğerlerine göre daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

Ayrıca, Hazret Sultan'ın (Ahmed Yesevî'nin) yolu ise Emîrû'l-Mü'minîn Hazreti Ali (K.V.) ile de bağlantılıdır. Bu sebeple, onun feyiz bahşeden yolu, *zü'l-ciheteyn* ve *mecma'u'l-bahreyn*² olan diğer silsilelere tercih edilmiştir.

İkinci bölüm Nakşibendi tarikatı hakkındadır: zira onlar azmetmiş ve yüksek gayret sahipleri yüce himmetlilerdir. Onların şerefli yolu Sıddîkî'dir ve ince silsileleri manevi tecrübedir. Bu sebeple, onların hassas yolunun diğer yollar üzerinde ilkin ve daha münasip şekilde öne çıkarılması ve yüceltilmesi kabul edilmiştir; bu önceliğin Sünnet mensupları üzerinde olması ve cemaat önderlerine nispetinin apaçık olduğu bellidir.

Üçüncü bölüm, Kübrâviyye'nin büyükler silsilesi üzerinedir: çünkü onların büyüklüğü parlaktır ve büyüklerin isimlerinin anılışı, âdetâ büyük bir iksir (kîmya-yı Ekber) gibidir. Yükselişlerindeki ulviyet ve ünlerinin yaygınlığı sebebiyle, bu silsile sonrakilere karşı üstünlük ve öncelik kazanmıştır.

Dördüncü bölüm ise Sıdkîyye'nin küçüklerinin (aşğâr) isimleri ve Aşkiyye'nin büyüklerinin (ekâbir) tasvirleri hakkındadır. Onlar, en yüksek zevk bakımından Sıdkîyye olarak tanınır; derin tutkuları sebebiyle de Aşkiyye ile vasıflandırılırlar.

Umulur ki bu mübarek kitaptan hak ve doğruluk sahipleri fayda bulsun.

Gerçekten samimi ve doğru olanların (sıdk ehlinin) aşkı yürekleri coşturur, kalplere derin anlamlar ve idrakler bahşeder. Bu aşk, hakiki âşıkları derinden etkiler, gönüllerini sarhoş eder. Onların gözünde kişisel varlık (benlik) kaybolur, tüm yaratılmışlar (Allah karşısında) tevazuyla eğilir. Arınmış ve temiz gönüllere sahip kullar, bu samimiyet yolunda kendilerine bir durak bulur, huzur bulurlar. Dünyevi dertlerle boğuşan, adeta bir dert kaynağı haline gelmiş olan o kullar bile, bu eserimden küçücük de olsa bir fayda devşirdiler. Bu fani dünyada hayatlarını sürdürürken, benim için hayır dualarında bulunurlar.

Bu kitabı okuyanlar ve bu hitabı anlayanlar, kalplerinin paklığı ve temiz niyetleriyle bu söylevlerdeki yüce hakikatlere nüfuz edeceklerdir. Adalet gözüyle baktıklarında, bunların başka türlü bir çelişki ve ihtilâf taşımadığını kabul edeceklerdir. Erdemlilerin sırlarının cevherinden ve hayırlı kimselerin izlerini nakletmenin faziletinden dolayı sevinç duyacaklardır.

Bu boş, ahlâksız söz sahibi karanlık görüşlü kim olursa olsun, bu ilim kıyamet gününde şiddetli ateşten kurtuluş vesilesi olur; saadetler ve iki âlemin mertebeleri için zemin hazırlar. Hayırlar, Sakaleyn³'e itaat nispetinde ortaya çıkar; çünkü bir sırrı müminin kalbine nakletmek, Sagaleyn'in ibadetinden daha hayırlıdır.

Zira erdemlilerin sözlerinin neticesi ve haberlerin önsözlerinin meyvesi olan makâm, Hak tarafından zuhur eden bir cezbedir (ilahi çekim). Bu rivayetlerin kaynak ve nakledenî dolayısıyla bu hakikî cezbe, insanların ve meleklerin ibadetinden dahi daha üstün sayılır; gelecekte söylenecek söz de bunu işaret eder ki: "Hakk'tan gelen bir cezbe, Sakaleyn'in ameliyle kıyaslanır" — dolayısıyla muhakkak geri dönüp bulunacaktır. (Hazinî, Câmî'u'l-Mürşidîn, vr. 49b-50a).

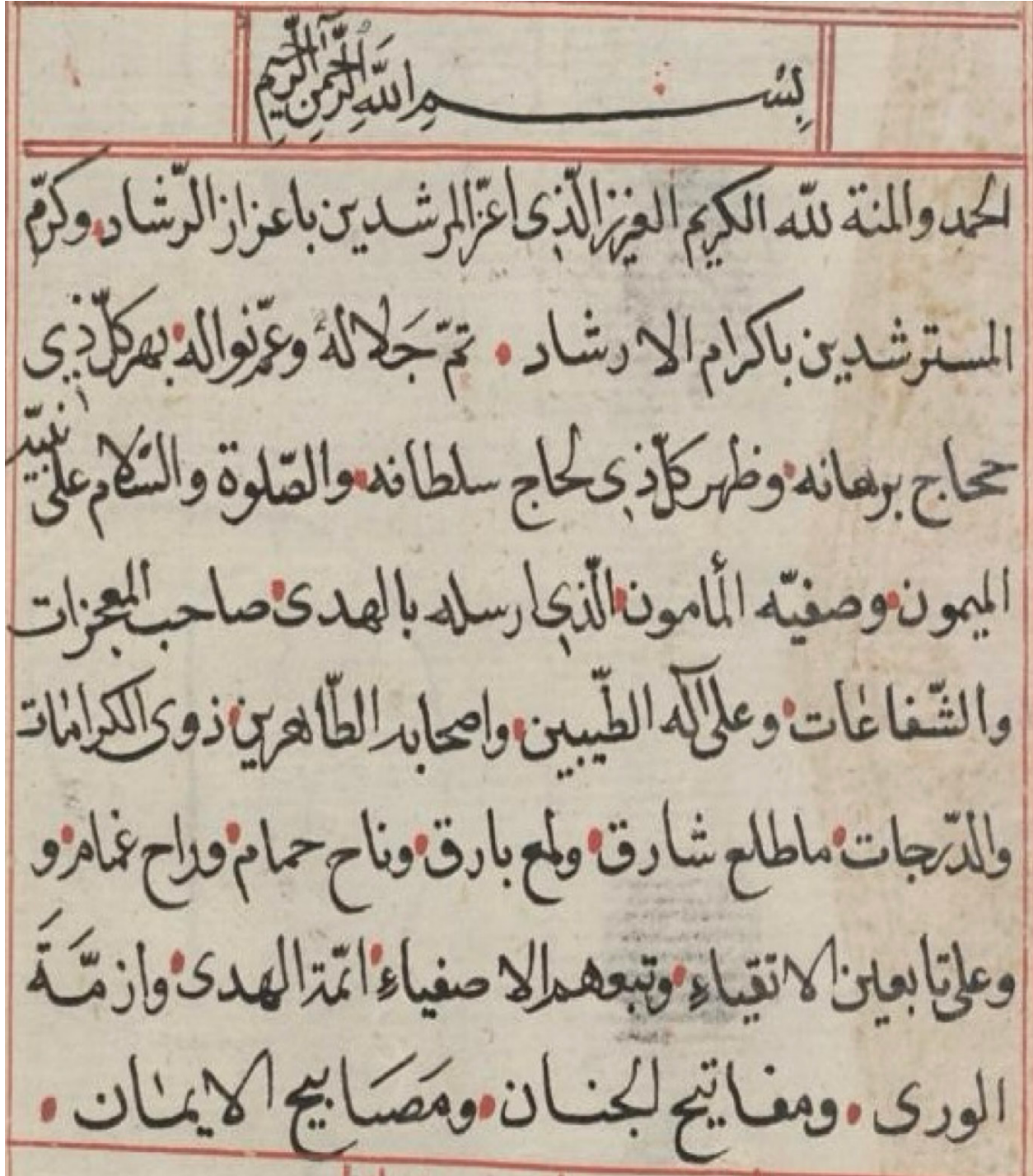
1 " Zü'l-ciheteyn (ذو الجيئين), Arapça kökenli bir terim olup kelime anlamıyla "iki cihetli, iki yönlü, iki taraflı" demektir, lakin tasavvufta esasen, varlığın ve hakikatin farklı görünen iki veçhesini (ilahi-insani, zahir-batın, dünya-ahiret) aynı anda idrak etme, bu iki yönü kendinde cem etme (birleştirme) veya bu iki yön arasında bir köprü olma anlamlarına gelir.

2 Tasavvufta hem Zü'l-ciheteyn hem de Mecma'u'l-Bahreyn kavramları genellikle İnsan-ı Kâmil (Kâmil İnsan) ile ilişkilendirilir. "Mecma'u'l-Bahreyn" ifadesi doğrudan Kur'an-ı Kerim'de, Kehf Suresi'nde Hz. Musa'nın Hızır (a.s.) ile buluşma hikayesi bağlamında geçer. Ayetlerde (18:60-61), Hz. Musa'nın "iki denizin birleştiği yere" (mecma'u'l-bahreyn) gitmek istediği ve orada Hızır ile karşılaştığı anlatılır. Tasavvufta bu ifade, mecazi ve sembolik bir anlam taşır ve genellikle Şeriat ve Hakikat'in Birleşimi, Zahir ve Batın'ın Kavuşmasını sembolize eder.

3 Sakaleyn (Arapça: السكالين, çoğuludur, tekili "sakale" سكال), Arapça'da "iki ağır, iki değerli, iki kıymetli şey" anlamına gelir. İslam terminolojisinde, özellikle "Hadis-i Sakaleyn" olarak bilinen Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisi şerifi bağlamında kullanılır.

Şekil 4

Câmi'u'l-Mürşidîn, Varak 1.

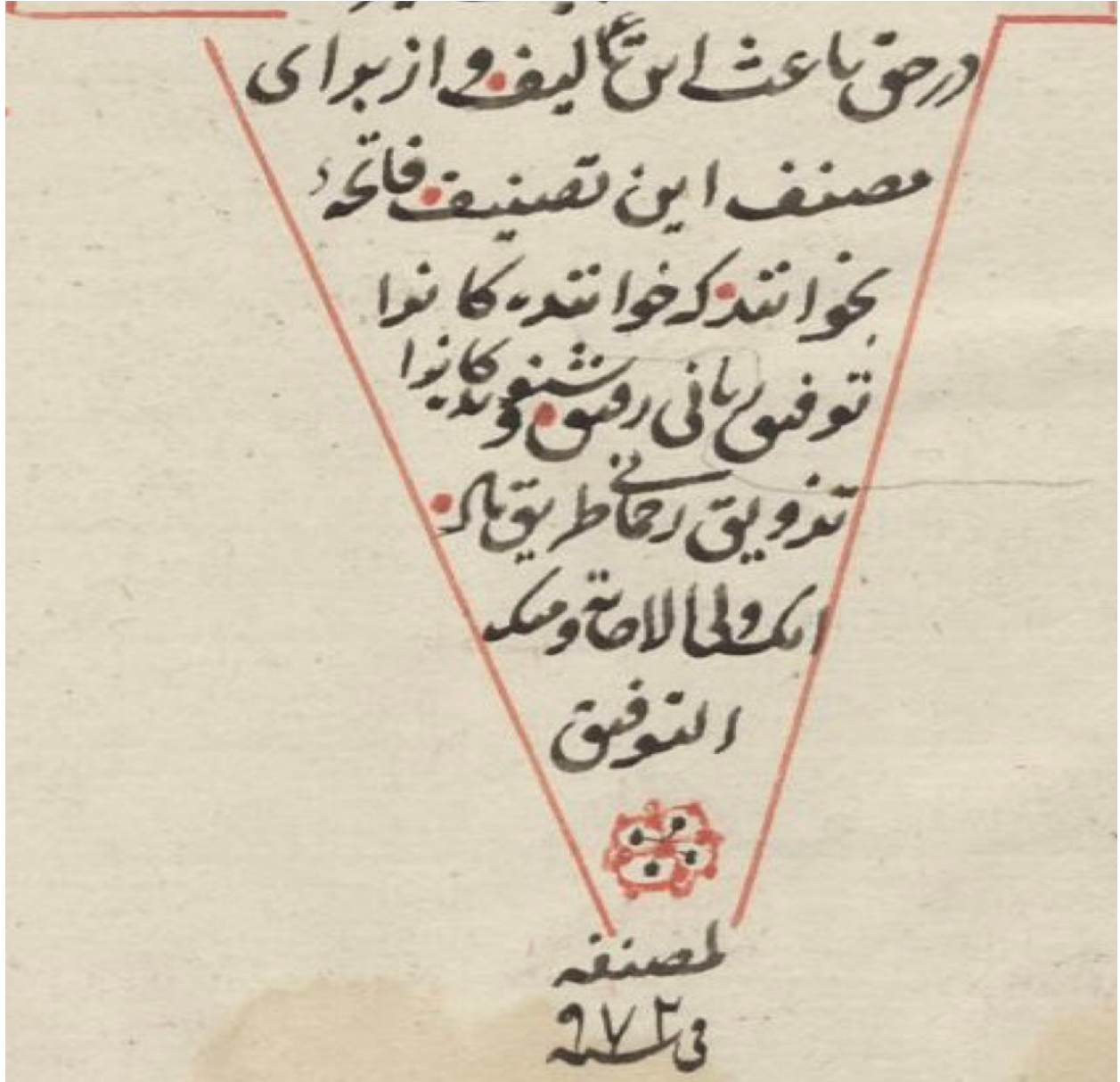

Câmi'u'l-Mürşidîn'in baştarafı (vr. 2b):

"el-Hamdü ve'l-minnetü lillahi'l-kerimi'l-aziz ellezi e'izzü'l-Mürşidîne bi-i'zazi'r-reşadi ve kerrame'l-müsterşidîne bi ikrami'l-irşad. Temme celaluhu ve 'amme nevaluhu"

Şekil 5

Câmi'u'l-Mürşidîn, Son Varak.

Kitabın son tarafı (vr. 114a):

"Der hakk-ı bais-i în çehâr te'lîf ve ez berây-ı musannif-i în tasnîf fâtiha-î bihânend ki hânendegân-râ tevîk-i rabbânî refîk ve şinevendegân-râ tezvîk-i rahmânî tarîk-i pâk. Ente veliyyu'l-ihâte ve minke't-tevfîk. Li musannifihî fî 972."

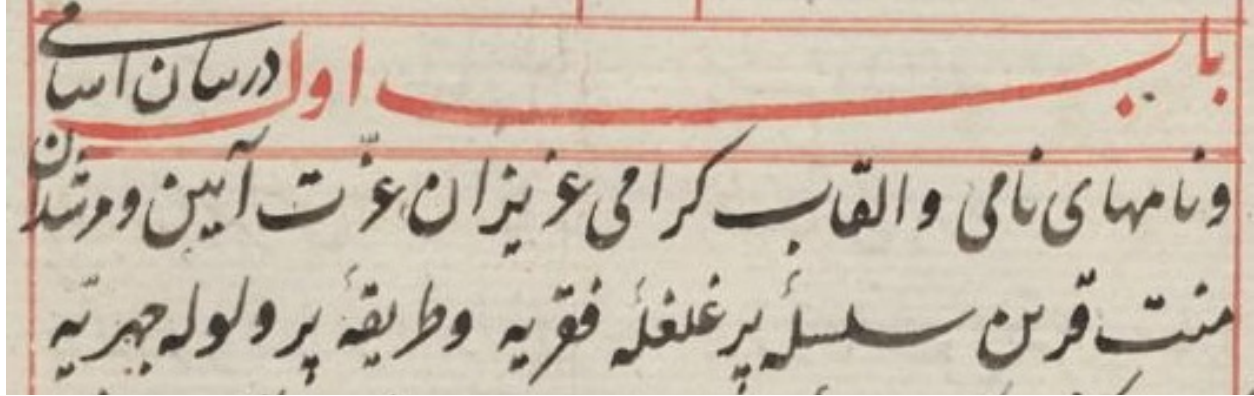
(Bu dört eserin yazılmasına vesile olan ve bu eseri kaleme alan müellif için bir Fatiha okunsun ki; okuyuculara ilahî başarı yoldaş olsun, dinleyicilere de Rahman'ın aydınlattığı pak bir yol nasip olsun. (Ey Allah'ım!) Her şeyi kuşatan Sensin ve başarı (tevfik) ancak Sendedir. Yazım tarihi: 972 hicri)

Hazînî bu eseri dört bölüme ayırdığını belirtmekte ve bölümleri de şu şekilde isimlendirmektedir:

Cehriyye diye adlandırılan birinci bölümde, Yeseviyye tarikatı aktarılmaktadır. Cehriyye-Yeseviyye, 52b-91a varakları arasında yer almaktadır. Hazînî, bölümü Ahmed Yesevîyi ve silsiledeki diğer şeyhleri medhettiği manzum ve mensur parçalarla tamamlamaktadır.

Şekil 6

Câmi'u'l-Mürşidîn, Bab-ı evvel Cehriyye, Varak 52b.

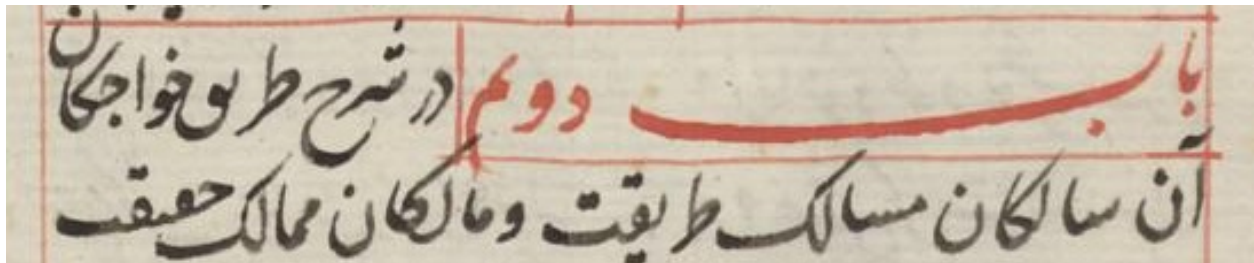

İkinci bölüm *Hâcegân* olarak isimlendirilmekte ve *Hâcegân-Nakşibendiyye* tarikat ve silsilesi 91a-99b varakları arasında aktarılmaktadır. İkinci bölüm "*Hâcegân (Hocalar) yolunun açıklaması*" başlığı ile verilmiştir:

"İşte o yolun yolcuları: tarikatın gerçek yoluna girmiş sâlikler; hakikat ülkelerinin sahipleri; hakikat denizlerinin işinin ehli dalgıçları; incelikler pazarının önde gelenleri; orman diyarının yiğit erleri; sırlar âleminin mestleri; düşüncenin halvetlerinde yalnız kalanlar; suskunluk içinde konuşanlar; kendinden geçmiş görünenler; olağanüstü söz sahipleri; ilimde, fakrda ve fenâda kemale erenler; nazarımızda kıymetli sayılan söz, remiz ve işaretlerin cevherleri; temiz fitratlı azizler; himmet semalarının en yüceleri; semânın yıldızları, hidayet burçları; yükselişin güneşleri; velâyet derecelerinin yolcuları; dar gönüllülere genişlik, sert huylulara sert, gönlü selim olana yumuşak yüzlü olanlar; yüksek himmet sahiplerinin dostları; borç altındakilerin ve darda kalanların hâimleri; sevenlerini okşayıp gözetenler; düşmanlarını ürkütenler; yiğitlerin savaş meydanının süvarileri; irfan kalesinin serdarları; şeref sahipleri; Keyvân'a kement atan, meliklerin beğendiği yüce şahbazlar; Nakşibendî Hocalar — Allah ruhlarını mübarek eylesin".

Şekil 7

Câmi'u'l-Mürşidîn, Bab-ı divüm *Hâcegân*, Varak 91a.

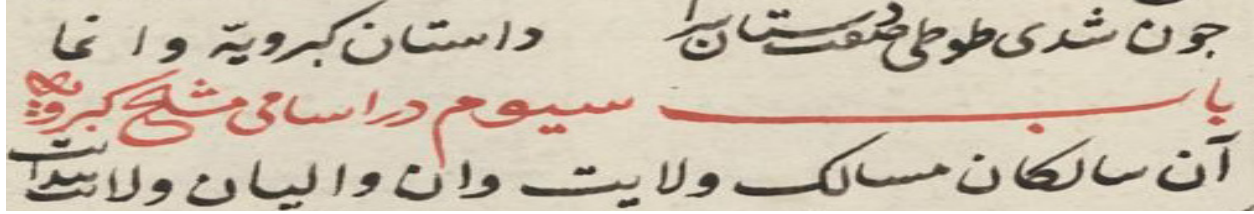
Üçüncü bölümde *Kübreviyye* tarikatı ve silsileleri tanıtılmaktadır. Bu konuya 99b-105a varaklarında yer verilmiştir. *Kübreviyye* şeyhlerine övgülerle başlayan üçüncü bölüm, "*Kübreviyye meşâyihinin isimleri üzerine*" başlığı ile verilmiştir. Bölümün evvelindeki nesirle yazılmış kısım şöyledir:

"O velâyet yollarının yolcuları ve velâyetin sahipleri; kibriyânın nihayetine bende olanlar; başlangıcın azametiyle şereflenmiş olanlar; ulu ülkenin mensupları; felek tahtının melik simalıları; semaları dolaşan, arş gönüllüleri; güzel niteliklerin aynaları; ilahî küllî hakikatlerin mazharları; sonsuz taayyünlerin yüce derecelerine sahip zevât; kabul âdâbının cevher madenleri ve vusula erdiren sebeplerin mücevher hazineleri; uzağı gören pak nazarlı kimseler; yakîn nuruyla arınmış gönüller; mânevî sırların mazharı, gizli nurların tecelligâhı; Nebvî şeriata tâbi olup Mustafavî yola sınıksız sarılanlar — yani *Kübreviyye* şeyhleri (Allah ruhlarını mübarek eylesin)."

Ardından nazımla devam edilen metinde Mutlak Bir'den kesrete inişi (tecellî), kesretteki renkli zuhurları, kalbin nurlanıp ayna oluşunu ve Kubreviyye şeyhlerinin edep ve usulle müridi insan-ı kâmile, yani yeniden Tevhid'e yükselişe taşımasını tasvir edilmektedir.

Şekil 8

Câmi'u'l-Mürşidîn, Bab-ı sivüm Kübreviyye, Varak 99b.

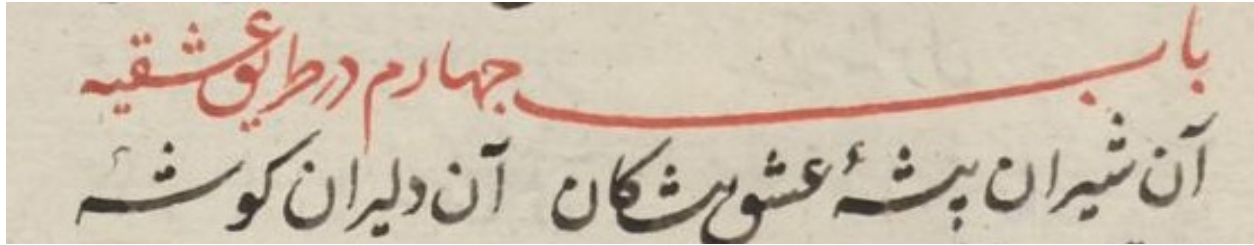
Dördüncü bölüm Aşkiyye başlığını taşımaktadır. Bu kısımda, Aşkiyye-Siddikiyye tarikatının şeyhleri ve silsilesi hakkında bilgiler sunulmaktadır. Aşkiyye konusu, eserin 105a ile 114a varakları arasında yer almaktadır.

"Aşk ormanının aslanları, düşünce zevkinin pehlivanları, doğruluk ve saflık meydanının kahraman erleri, fakr ve fena bahçesinin bahçivanları, irfan ummanının sahipleri, iman çölünün parsları, temkin aleminin sakinleri, Yakın ülkesinin kesin inananları, yüce serkeşler, coşkun sarhoşlar, çağılayan gölgeler, kıpır-kıpır kaynayan dağlar, ceberut bahçesinin kuşları, lahût aleminin şahinleri, arşı dolaşanlar, melek sûretliler, gayridan uzak olanlar, kaderiyye ve cebriyye inançlarından arınmış olanlar, cebriyet silsilesini açanlar, cehrî zikir silsilesine bağlı bulunanlar, sıdk (doğruluk) nispetinin kanıyla yoğrulmuş olanlar, başlangıçların yıldızları, aşk yolunun şeyhleri, Allah ruhlarını takdis etsin.

Gel, ey kutsal kuş, yuva sahibi
Eğer zamanın dâne ve tuzağının sırrını biliyorsan
Mekândan ve zamandan münezzeh ol
Lâ-mekân yuvasının Hümâsı ol."

Şekil 9

Câmi'u'l-Mürşidîn, Bab-ı çaharim, Aşkiyye, Varak 105a.

Sonuç

Bu çalışma, Hazînî'nin Camiü'l-Mürşidîn adlı eserinin tanıtımını ve dört bölümden ilki olan Cehriyye-Yeseviyye bölümünün çevirisini içermektedir. Eserin hacim olarak en büyük kısmını oluşturan Yesevîlik bölümü, aynen çevrilerek ekler kısmına eklenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Hazînî'nin külliyatına bu eseri de ekleyerek biyografi ve bibliyografyası hakkındaki bilgilerin sayısal olarak artırılmasına katkı sunmaktır. Böylece eserlerinde Yesevîlik ve diğer tarikatlar hakkında sunduğu birinci elden bilgilerin daha derinlemesine incelenmesine zemin hazırlamaktır. Bu sayede Hazînî ve eserlerinin Yesevîlik araştırmaları için daha fazla dikkate alınması ve daha kapsamlı çalışmalar yapılmasına olanak sağlanmıştır.

Hazînî, Türkistan'dan Şeyh Emir Mansur ile hac yolculuğuna çıkmış ve şeyhinin Diyarbakır'da vefatının ardından İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a ulaştığında Osmanlı sarayının destek ve katkılarını görmüştür. Yesevî tarikatına dair eşsiz eserlerini de yine bu şehirde kaleme almış ve başta padişahlar olmak üzere devlet büyüklerine sunmuştur. Yazdığı eserlerle sadece Yeseviyye, Kübreviyye, Nakşibendiyye ve Aşkiyye tarikatları hakkında bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda bu tarikatların kuruluşu ve halifeleri hakkında da detaylı bilgiler sağlamıştır.

Hazînî, Yeseviyye tarikatı mensubu olması hasebiyle doğal olarak Câmi'u'l-Mürşidîn'in büyük bir kısmı Yesevîliğe ayrılmıştır. Bu bölümde Ahmed Yesevî, halifelerine ve zikir usullerine yer verilmiştir. Ayrıca kendi şeyhi Şeyh Mansur'dan de söz etmektedir.

Eser, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yazılmış ve Yeseviyye tarikatı hakkındaki ilk hatta son eserlerdendir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Yeseviyye ile ilgili yazılan diğer kaynaklarda yine Hazînî'ye aittir. Bu eser ve diğerleri Yeseviyye literatürü içerisinde ve Yeseviyye tarikatının önemli kaynakları arasında yer almaktadır.

Kaynaklar / References

- Azamat, N. (1993). "Cevâhirü'l-ebrâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VII, s. 432.
- Beben, D. (2020). Aḥmad Yasavî and the Ismā'īlīs of Badakhshān: Towards a New Social History of Sufi-Shī' Relations in Central Asia. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 63(5/6), 643–681. <https://www.jstor.org/stable/27083392>
- DeWeese, D. (2000) "Sacred Places and 'Public' Narratives: The Shrine of Aḥmad Yasavî in Hagiographical Traditions of the Yasavî Sufi Order, 16th–17th Centuries," *Muslim World*, Volume 90, Issue 3-4, pp. 353–376. <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2000.tb03695.x> [DeWeese, D. (2023). "Sacred Places and 'Public' Narratives: The Shrine of Aḥmad Yasavî in Hagiographical Traditions of the Yasavî Sufi Order, 16th–17th Centuries,"reprinted in *Studies on Sufism in Central Asia* No. X. Routledge, pp. 353-376].
- Eilers, W. & Heinz, W. (1968). *Persische Handschriften. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland / im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft begr. von Wolfgang Voigt. Weitergef. von Dieter George. Im Auftr. der Akademie der Wissenschaften in Göttingen hrsg. von Hartmut-Ortwin Feistel* Bd. <https://doi.org/10.26015/adwdocs-1781>
- Gökbulut, S. (2024). "Orta Asya'da Yeseviyye-Kübreviyye İlişkileri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, 214-232. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1413174>
- Gökbulut, S. (2024). Harezmi kahraman bir Şeyhin hikâyesi: Menâkıb-ı Şeyh Necmeddîn Kübrâ üzerine bazı değerlendirmeler. *Edeb Erkan*, (6), 19-32. <https://doi.org/10.59402/EE006202402>
- Hasan, N. (2001). "Hazîni'nin Menba'u'l-Ebhâr fi Riyâzi'l-Ebrâr Adlı Eseri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt III, Sayı 7, 243-249.
- Hasanov, N. (1999). Sulton Ahmad Hazîni'ning "Javohirul abror min amvojil bihor" asari va uning yassaviyshunoslikdagi ilmiy-tarixiy qimmat. (Dis-5541/1999) [O'zbekiston Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi til va adabiyoti instituti].
- Hazîni. (1995). *Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâc-ı Bihâr (Yesevî Menakıbnamesi)*. Neşreden Cihan Okuyucu. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Hazîni. (2009). *Menba'u'l-Ebhâr Fi Riyâzi'l-Ebrâr, İyilerin Bahçelerindeki Suların Kaynağı*. Yayına Hazırlayan Mehmet Mahur Tulum. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Hazîni. (2014). *Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâc-ı Bihâr İyilerin Dalgalı Denizlerden Çıkardığı İnciler, Yesevîlik Âdabı ve Menâkıbnâmesi*. Hazırlayanlar Cihan Okuyucu & Mücahit Kaçar. Büyüyenay Yayınları.
- Hazîni. (2021). *Kalplerin Tesellisi Metin ve İnceleme*. Hazırlayan Ahmet Kara. Efe Akademi Yayınları.
- Hazîni. (2021). *Menba'u'l-Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr*. Yayına Hazırlayan Mehmet Mahur Tulum. Ketebe Yayınları.
- Hazîni. *Câmi'u'l-Mürşidîn*, Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Orient. Oct. No: 2847.
- Kara, A. (2017). "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Hazîni ve Tesellâu'l-Kulûb Adlı Eseri". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 69-100.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mtttasavvıflar*. 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kunt, İ. (2002). Hazîni ve divanı (inceleme-metin). (Tez No: 113867). [Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Yök Tez Merkezi.
- Kunt, İ. (2004). "Hazîni'nin Farsça Dîvânı". *Nüşa: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, Sayı 13, 55-70.
- Kunt, İ. (2004). "Sultan Ahmed Hazîni'nin Hayatı ve Eserleri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt V, Sayı 13, 265-288.
- Maden, Ş. (2016). Yesevî Dervîşi Hazîni'nin Âyetleri Anlama Yöntemi: Cevâhirü'l-Ebrâr'ın Kur'ânî Referansları Üzerine Bir İnceleme. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*. Cilt: 5, Sayı: 8, 2517-2540

- Mahmudova, S. (2000). Hazîni'nin Menba'u'l-Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr Adlı Eserinin Tabkik, Neşir ve Değerlendirilmesi (Tez No: 97186) [Mamiara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yök Tez Merkezi.
- Okuyucu, C. (2004). Hazinî ve Yeni Bulunan Eserleri. *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Cilt XXVIII, sayı 1, [Kaf Dağının Ötesine Varmak Günay Kut Armağanı III = Kaf Dağının Ötesine Varmak Festschrift in Honor of Günay Kut Essays Presented by her Colleagues and Students III], 205-223.
- Okuyucu, C. (2012). Hazinî ve Eserlerinin Yesevi Çalışmalarındaki Yeri. *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, ss. 138-148.
- Refiu'ddin, S., & Hasan, N. (2004). Hazinî'nin "Câmiu'l-Mürşidîn" Adlı Eseri Hakkında. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 5(12), 159-166.
- Togan, Zeki V. (1953). "Yesevîliğe Dair Bazı Yeni Malûmat". 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 523-529.
- Tulum, Mehmet M. (2012). "Hazini ve "Menba'u'l-Ebhar fî Riyazi'l-Esrar" Adlı Eseri". *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, ss. 156-160.

Ekler / Appendices

Ek 1

Hazîni, Câmi'u'l-Mürşidîn, Cehriyye-Yeseviyye, 52b-91a.

Tüm âlemlerin biricik olanı ve Alevi bir seyyid
 Ahmed Yesevî, âşıkların gönüllerinin nişanesidir.
 Fena makamında on birinci kutup Ahmed,
 Yüce mertebeli ve baki olandır.
 Muhammed'in şeriatı için ufukları/tüm âlemleri gerçekleştiren,
 Onun yolunu hak ve layık olduğu şekilde yayandır.
 O kimse, velayet mülkünün (manevi devletin) zirvesinde yüce bir güçtür.
 O tüm yaratılışın izzeti ve cömertliğidir;
 Bu özellik ona atalarından miras kalmıştır.
 Bu aziz, yolunu iki yönden (iki koldan) almıştır
 Bu yüzden onun yolu tüm yollardan daha üstünüdür.
 Birincisi Hazret-i Sıddık'tı; en olgun, en takvalı.
 İkincisi Hazret-i Haydar'dır; o en cesurdur.
 Dördüncü gökten ilim yükselince,
 Ali, görünüşüyle sanki en yüce bir nurdu.
 Fakirlik, fânâ ve tevazu yoluyla gönlünün derinliklerinden
 İnsanları Hazret-i Kayyûm'a çağırdı;
 Şeriatın nuru ve Peygamber yolunun feyziyle
 Onları yüce ve kudretli Allah'a giden yola yöneltti.
 O, tarikat yolunda üç kişiye irşad etti;
 Bunlardan ikisi masum şehzadelerdi —
 Biri İmam Hasan, diğeri İmam Hüseyin;
 Onlar şehit olmuş ve âlemlerin (kövneyn) efendileriydiler
 İki mertebe ve benzersiz inci ve İlâhî Arş'ın iki küpesi (*quşvareye-ârş*)
 İki kıymetli yakut, bu halının süsü ve ziyneti.
 Üçüncüsü Hasan'dır ki Basralı olup bütün âlemde meşhurdur.
 Peygamberî tarikatı hakkıyla elde etti.
 Tarikat, *Hasan*'dan yayıldı Acem'e;
 Acem yoklukda varlık buldu.
Habib Acem oldu ve *Hasan* onun muhibbi
 Yayıldı tüm âfâka onun hikâye ve haberi.
Habib'ten tarikatı kabul etti ve varlık hazinesine kavuştu.
 Yegâne *Ta'î* mertebesi, *Davud* dininin özüydü.
 Onun silsilesi Hazreti Maruf'a ulaştı;
 O da aralarında Yusuf gibi bir arif oldu

Azizü'l-Âlem ile Kerkhî, zamanın büyükleriydi;
 Tarikatın olgunluğunu bu âlemin o azizlerinden aldı.
 Sır tutan *Şeyh Sakatî'nin* büyüktü dînî;
 Bütün yönleriyle bizden farklıydı.
Cüneyd, tarikat içinde olgunlaştı,
 Onun nefsi (gönlü) güneş gibi *Şibli'nin* ruhuna erişti.
 Tasavvufun yayılması mutasavvıf *Şibli'ye* geçti;
 Ve sonra yol ondan *Ahmed Nesâc'a* kadar yayıldı.
 Tevazu ve fakr libasını bulunca fenâ makamına ulaştı,
 Fena ile bekânın çözgü ve pûdundan cübbe örüldü.
 Kendi hakikatından talebelere bir nüsha nakşetti,
 Gül suyu ile sevgi gülistanını doldurdu.
 Onun mekânında *İmam Gazâlî*,
 Gözyaşı kimi akıb boşaldı.
Şeyh Ahmed el-Gazâlî pak tabiatlıdır,
 O, kendi seçkinliğini irşâd nisbetiyle almış.
 Evliyanın yollarının yazarı *Şihâbüddîn*,
 Batını cam gibiydi ve bu berraklık onu kemâle erıştirdi,
 Böyle bir vird, başka yerde görülmez
 Ne verdi! Bilakis böyle bir adam bir daha gelmez
 Diyarında acı ve elem vardı; o adam yığitti.
 Hakikatlerin ince, derin bahçesindeki bilge
Şeyh Şihâb bu tarikatın bereketini emanet etti.
 Onu yüksek şana sahip zatın, serdar efendinin huzuruna teslim etti.
 Onun halifeleri arasında, mümkünler bakımından dört halife vardı.
 Bu dörtten birincisi, "Murad" (ilâhî irade) ile görevlendirildi.
 Onu dinin ilk çekirdeği gibi düşündü.
Sa'îd Hoca ikinci halifedir.
 O ma'rifet ve ilâhî başlangıcın saf temsilcisidir.
 Saf kalbli Süleyman üçüncü halifedir
 Çünkü o dünyevî heveslere bağlı değildir.
 Dördüncü halife, en güçlülerden oldu;
Bilge (Hekim) Hoca olgunlukla yerini buldu.
 Daima o, Levh'ten ve Kalem'den söz ederdi,
 Gayb denizinden çıkardığı ilmi elmas gibi kıymetli kıldı.
 Hem zahirde hem bâtında ezeli hikmet sahibiydi,
 Ebedî azamet makamına yakın kılınmıştı.
 Bu bereketli tarikatta özel ıstılahlar vardır,
 Her biri kerametlerin bir sırrıdır.

Bu yolda "Ata"⁴ sözü, büyük velilerine hak ettikleri şekilde kullanılır.
Ondan velayet bir "Ata"ya geçti,
Ki onun zâtı süratiyle diğerlerinden müstesnadır.
Tüm ufukların yegânesi ve yeryüzünün kutbu'dur
Çok faziletli, güçlülerin önderidir.
O, Sufilerin en büyük kazancı idi.
Gayb âleminde ikamet eden ve sade bir makam sahibiydi.
O fazilet ehli zat yüksek savad mertebesinde idi,
Ab-ı Hayat'ın nişanı, onun varlığında gizliydi.
Dinin Hâcesi *Ubeydullah Ahrar* şöyle buyurdu:
"Bu dergâhın diri aslanı Ata'dır."
Her ne zaman onun pak türbesine ulaştıysam,
Onun türbesinin içinden "Allah" sesi gelmeye başladı.
O canlı arslanın halifesi *Sadrüddîn* oldu,
Ki o *Sadr* "Atâ", mümkün âlemin Kutbu (manevi direği) idi.
Ondan nice acayip kerametler zuhur etti,
Azizler arasında o nadir varlıktı.
Velâyet makamında öne oturunca,
Sadrüddîn sayesinde tarikat genişçe yayıldı.
O yüce zatın feyiz dolu dergâhından,
Nice "ehl-i dert" irşad ile nasiplenmişlerdir.
Cemalüddin o büyük zatlar arasından, şüphesiz onun halifesi oldu
*el-Ma'in Şeyh*⁵ ondan tarikatın merkezini kabül etti,
Ki o, hakikati araştıran, yüce bir mürşitti
Onun irşad gücü her yere yayıldı.
Bu sebeple silsilede (manevi zincirde) benzersiz oldu
En parlak çağında, fakr merkezinin güçlü idarecisi olan
İlimle dolu *el-Ma'in Şeyh*, o fakrın yegânesiydi.
O silsileden *Zü'l Minn'e* âşık olan *Şeyh Hasan* da yetişdi
Velayet nurunun güzelliğiyle o beğenilmeye lâyık görüldü.
Onun dergâhında uzun bir süre saygı ve hizmetle duran,
Hâce Ali, ondan feyz alarak tarikatı tanıyan bir şeyh oldu.
Bu feyzle iki dünyanın saadet kapısını açtı,
Ve *Hâce Ali Şeyh*, o aziz zâttan sevinç ve ferahlık buldu, O yolu yaydı.
Tahkik sahibi ve ilimde derin bir bilgin gibi ilmin "vadilerinde" derinleşti.
Onun varlığının şerefi tüm seçilmişlerden üstündür,
Aşk yolunda daima hüccet ve burhan olmuştur.

4 "Atâ" Farsça'da "hediye, bahşiş, lütuf, bağış" anlamına gelir. Türkçede "ata" "baba, ced" anlamındadır.

5 Veya el-Emin – güvenilir / eğer bir isim değilse, "yardımcı Şeyh" gibi bir anlam taşır.

Onun hareminden “Yâ Vedûd”a yakınlığa erişti,
 Azizlerin hamisi, dinin yücelteni Mevdûd.
 Yüce mertebeli, şeyhlerin şeyhi, o üstad,
 Yüksek kadirli, ulu himmetli, sevgi hazinesiydi.
 Allah’ın bargâhında sırların vâkîfı,
 O’nun haremde mukarreb, nurların kâşifiydi.
 Onun bâtın nuru Türkistan’dan yükselince,
 Onun sancağı altında nüfuzu yüzlerce diyara yayıldı.
 Bütün âlem onun çağrısının sesiyle doldu.
 Mâverâünnehir diyarı onun silsilesine bağlandı.
 Semerkand’da, Aliâbâd’da ikamet etti.
 O şehirde tasarruf (manevî nüfuz) sarayını açtı.
 O geçitte tasarruf ağını kurup temel attı.
 Nice humâyıların/uluların ayağı onun ağına bağlandı.
 Pek çok şehzâde onun haremine sığındı.
 Nice seçkinler onun eşiğinin toprağı oldu.
 Bilhassa “halkın makdûmu” olan Hazret, şeyhin hizmetkârı idi,
 O yüce efendiye hizmet etmekle de iftihar ederdi.
 Halifeleri arasından, ashabının en yücelerindendi,
 Vehhâb Hazretinin hususî haremine yakın olanlardandı.
 O, büyük evliyâların hizmetkârı lakabıyla (Makdum) anılır,
 Bütün bağlarını koparıp tamamen Allah’a yöneldi.
 Sonra adı geçen hizmetkârdan bir başkası da muradına erdi,
 Velâyetin desteyi (Zâhirü’l-mülk) ve kemalin kesin deliliydi (Kâmil-i İkânî),
 Onun huzurunda ikinci halife oldu.
 O serdar, hikmet ve sırların hazinesiydi;
 Zikr-i Erre`de gönüllere huzur veren *Hoca Ahrar*
 Erre çekenlerin sırrına o vâkîf oldu.
 Hz. Zekeriya gibi *Ubeydullah*’ın kalbi,
 Şeyh-i kemalin irşad ve hidayet devletine ulaştı;
 Bu yolda *Seyyid Ahmed* de vuslat kadehini içti.
 Güler yüzlü, aziz *Şeyh Aliabadi*,
 Irşad devletine erişti ve bu sayede başkalarına rehber oldu.
 Diğer sekiz şeyhden manevi irşad aldı;
 O üstat, elinde çok güçlü bir nüfuza/yetkiye sahipti.
 Pek çok hakikat ve hikmet onun vasıtasıyla yayıldı,
 Onun pak kalbi güneş gibi nurluydu.
 Şeyh *Şemseddin*’in o batınî nurundan,
 Şeyh Hz. *Abdal* yüce makama ulaştı.

Kadim ilahi huzurun sır perdesine yol bulduğunda,
Seccade üzerine müstahkem bir şekilde oturdu.
Tarikatın bu işleyişinde güçlü bir manevi tasarrufu vardı,
O saliklere Allah'a ulaşma yolunu gösterdi.
Cenab *Hâce Uveys* tarikatı ondan aldı,
O, veys gibi Hakk'ın aşk cinneti şarabıyla sarhoştı.
Manevi Leyla'nın şarabının kadehinden sermestti,
Zamanın Uveys'i, Elest şarabının nişaneleriyle doluydu.
Kendi evladına mürebbi oldu ve onu irşat etti,
Kendi silsilesini o irşat ettiği üstad'a teslim etti.
Adı *Hâce Ubeyd Vasi* olan o büyük, kutup mertebesindeki zatın,
Kapısında büyük evliyalar toprak gibi alçakgönüllüydüler.
O azizden şaşırtıcı kerametler ve keşifler,
Derin bir deniz coşkusu ve dalgalanması gibi ortaya çıktı.
Aziz evladı ondan nurlandı, olgunlaştı,
Ki o evlat, her hali ve işiyle babasına benziyordu.
O Ubeyd el-Müheymin Efendimiz,
Tahkik yoluyla babasının makamına oturdu.
Kamil ve mütevazı, hakikatleri idrak etmiş ve Rabbani,
Yakin ehlinin delili, hidayet edicisi ve rehberidir.
Şimdi o, Taşkent'te *Rabbani Şeyh*'tir;
Yakin yolundaki talebelerin mürebbisidir.
Gönül dizginlerini *Şeyh Hâdım*'ın dergahına çevir,
Bir irade göster ve saadeti yakala.
Onu sevenleri hep "evliyanın efendisi" diye çağırırlar,
Onun iradesinden asılıdır tüm saadetleri.
Bir melek göklerin zirvesinden kapısına geldi,
Ve sınava tabi tutulduğunda ondan cevap buldu.
İsa gibi dünyadan arınmış ve kalbi mübarek idi,
Dünya bağları onun nezdinde batıl idi.
Onun Miracı beka göklerine kadar idi,
O bekada, Allah tarafından müstesna kılınmıştı.
Kaderin gereği çocuğu öldü,
Çocuğunu cansız tahta üzerinde gördüğünde.
Kalk dedi ve asasıyla ona işaret etti,
Nefesiyle İsa'ninkine benzer bir şekilde ölüyü diriltti.
Kadir olan Allah, ihsanıyla hayat verdi,
Ezeli inayet daima onun yoldaşydı.
Onun şerefli zatından, Nebevî şeriat ile,

Hâce Ahmed Yesevî'nin yolu yaygınlaştı.
 Hakikatleri idrak eden ve hızla ilerleyen mutasarrıf, alemin yegânesi,
 Hanefi mezhebinde, hak eden bir rehberdi.
 O aziz, derya gönüllü zatın terbiye devrinde,
 Nice liyakatli kişilerin varlık incisi kamil oldu.
 Ondan pek çok kişi ledün ilmini tahsil etti,
 Velayet ve kemal nuruna ulaştılar.
 Onun irşadiyle nice serdarlar ortaya çıktı,
 Ve o yüzden birçok mürşitten daha üstün oldular.
 Gönlü, o cemaatin içinden iki kişiyi seçti,
 Ki manevi mirası da o iki kişiye kaldı.
 Biri Cemaleddin, fani dünyanın güzelliği,
 İkincisi halife Süleyman, aziz ve sağlam bir makamda olan.
 Ancak halife Süleyman ona tabi idi,
 Fakr yoluyla yine de ona bağlıydı.
 Cemaleddin gibi seccadeye oturdu,
 Onun terbiyesiyle pek çok kişi kesin iman ehli oldu.
 Allah ona Hudaydad adını verdi,
 O yokluk semasında Sidre'nin yüce şahiniydi.
 Mülkün ve meleklerin azizi, ululukta eşsizdi,
 Lahut âleminde onun sıfatı yokluğun yokluğu (fena-fi'l-fena) idi.
 Kalbi "Hüviyet" in 'He'sinden arınmış (veya o "He" ile sarhoş),
 Kendi varlığını Hakk'ın beka ipine bağlamıştı.
 Vahdet şarabının nişanesiyle ruhunu dağlamış,
 Keskin fena kılıcıyla bu dünyayı kesip atmıştı.
 Kim ki cisimleşmiş bir ruhu arzularsa,
 Gidip onun makamını seyredirdi.
 Ölüm anında, Kermanlı sufiler ağladıklarında,
 Şeyh onların ağlamasına şaşırırdı.
 Dedi ki: "Eğer bu feryat benim vefatım içinse,
 Otuz yıllık eski bir ölü içindir."
 "Çünkü o, keder evinden (bedeninden) çıkmış,
 Hudaydad, otuz yıl önce fena halini yaşamıştı.
 Eski bir ölü için şimdi şaşılacak şeydir,
 Matem tutarak kirpiklerden gözyaşı dökülmesi."
 Onun zamanında azizlerin eşiti yoktu,
 İki âlemi de aşip, yerini fenada bulmuştu.
 İç âlemi (batını) sürekli miraç halinde olduğu için,
 Kendi nefsinin sürekli tarumar ederdi.

Tecrit âleminde ve tefridde cömertti,
O dönemin meşayihından hiç kimse böyle birini ne işitti ne gördü.
Uveysi terbiyenin gölgesinden nasıl da belirgindir ki,
Onların eşiğinde nice şahlar dilenci gibidir.
Bereketli terbiyesiyle otuz iki halife yetiştirdi,
Ki her biri dünyada birer latife oldu.
Her biri halka yardımcı ve rehber olarak geldi,
İnsanlar her birinin ayağına baş koydu (saygı gösterdi).
O cemaatin hepsinden eşsiz olanı *Hace Molla* idi,
Onun nurlu şanı dünyada aşıkardı.
Hazret Molla seccadeye oturdu,
Tüm halifelerin reisi, efendisi ve serdarı oldu.
O aziz zatlardan sonra tarikat kesilmedi,
Kûh-i Zerîlî evliyadan çokça yayıldı.
Hakikatleri idrak eden ve şeriata bağlı, halim ve takva denizi gibiydi;
Tüm kâinattan tamahını, dünyevi arzularını kesmişti.
Her ne kadar *Hudaydad* ders vermiş olsa da
O, irşadını *Abdülhak*'tan da tamamladı.
Şeyh Hâdim'in oğlu *Ubeydülhak*'tan hidayete erdi,
Ama *Kûh-i Zerrî (Velisi)* *Şeyh*'in himayesinde yetişti.
O Hazretin varlığı katıksız altın gibiydi;
Onun iç âleminde testi ve kum tahtıydı.
O *Şeyh*'in batını, "iki denizin birleştiği yer" (*Mecma-ül Bahreyn*) haline geldi,
Ve en kâmil irşad ve hidayet devletini elde etti.
Hudaydad sonunda kendi yolunu *Şeyh Derviş*'e devretti,
Ki o, zatı itibarıyla yüceydi.
Asil soylu ve zamanın yegânesiydi,
Bu yolda *Maveraünnehir*'in başı dik iftiharıydı.
Nesebin silsilesi, *Din Şeyhi Şehabeddin*'den gelirdi,
Ki fena yolunda rehberdi ve makamı bir gül bahçesi gibiydi.
Onun şerefli varlığı halifelerin en kâmiliydi,
Yüzünden her zaman *Hudaydad*'ın nuru belli olurdu.
Ondan irşad yolunu *Şeyh Zül-Nûn* aldı,
Ki sonunda *Taşkent*'e yöneldi.
Beldelerde o temiz zat şeyhlikle meşgul oldu,
Onun irşadıyla çevresindeki talebelerin hepsi kamil oldu.
Ama ikinci halifesi öyle bir halifeydi ki üçüncüsü yoktu,
Ezel yolunun perdesi olan beş hadise (dünyevi bağ) onda yoktu.
Derviş Şeyh Hazretleri'nin yerinde o ikinci halife durmaktadır,

Tarikatı bilen, mürebbisi ve irfan hazinesiydi.
 Fakih, en âlim, âllame ve zamanın yegânesi;
 Maveraünnehir'in aziz ve güzel mürşidiydi.
Hazret Molla Emin Alikadir adıyla anılır,
 Ki tüm şeyhler arasında ona makam verildi.
 Fakirlerin dergahının başına geçti ve irşadından feyz sadır oldu;
 Hazret Sultan'ın yolu ondan zuhur etti.
 Onun nefisle mücadelesi insanların gönüllerini esir etti,
 Onun müşahadesi / ilahi hakikatlere şahitliği taliblerin gönüllerini aydınlattı.
 Ceberut âleminin delilleri onun nezdinde aşıkardı,
 Lahut âleminin gizlilikleri onda mevcuttu.
 Zâhirî ve bâtinî ilimlerde kâmilidi,
 O azizde hem detaylı hem de özet şekilde bulunurdu.
 Onda her özetin açılımı vardı,
 Talebelerin kalplerinin hakikatleri ondan kemale erdi.
 Şeriat-ı şerife göre kâmil ve hakikatleri idrak edendir,
 Bu latif yolda şeriat onun şiarıdır.
 Bid'at ve sapkınlık çekişmelerinden uzaktı,
 Kim ki onun dergahına doğrulukla geçse o da bunlardan uzak olurdu.
 Müfessir, muhaddis, fakih ve halkın ilimlerini bilendi,
 Allah'ın kullarını dervişâne bir içtenlikle O'na davet etti.
 Onun coşkun soyundan fena fakr kokusu gelir,
 Can ve gönül onunla övünse, yeridir.
 Kalbi tecelli nuru için bir ayna gibidir,
 Her zaman saflığından kerametlerin madenidir.
 Keşif yoluyla kalplere ve kabirlere hükmederdi,
 Kendi zamanında tasarrufuyla meşhurdu.
 Onun tasarrufu tasavvuf gibi fani ve yüceydi,
 Batını Arş'ın tepesine kement atmıştı.
 O yüce mertebeli zat için vakaları keşfetmek ne ki,
 O ruhların en kamil fena halindeki terbiyecisiydi.
 Kendi haliyle nazari ilimlerden kubbeler kurmuştu,
 O kubbelerde Vahhab Hazretlerine yakındı.
 Onun tertemiz yolu bid'attan uzaktı,
 Silsilesinin saflığı tüm cihanda meşhurdu.
 Bin şükür ki gözüm onun cemalini gördü,
 Vuslatının uğurlu güvenliğiyle seçkin kıldım.
 Onun tecelli yeri Lahut âleminde olduğu için,
 Onu tarif etmekte aciziz ve en ihtiyatlısı susmaktır.

(Şimdi) *H. Molla Veli*'nin vafına çevir dizginleri,
Sözün atını o meydana geri döndür.
Zira onun vafından ve hikayesinden anlatılacak nice şeyler kaldı,
Tarikatın bade içenlerine onun sırrı sakidir.
O coşkun, derin iç âleminden bahr-i kulzüm misali,
Cevherler ve sırlar gün yüzüne çıktı.
İki cihanda cevher tanıyanlar onun alıcısı oldu,
Onun cazibesinin ışıltısı değerini yükseltti.
Kendi batınının derinliğinde sedef gibi bir inci besledi,
Her nefes alışında kendini ortaya koydu.
Güzellik ve letafet yönünden ne şahane bir inci o,
Ki can nakdiyle her yandan alıcı buldu.
İki dünya, o dergâha vasıl olanların nazarında,
Onun huzurunda bir saman çöpünden bile değersizdir.
Âlim ve ârifler şeyhin merasimini benimsediklerinde,
O izin verdi ve *Şeyh Kâsım* şöhret buldu.
Şimdi dünyanın sahnesinde eşi benzeri yok, tektir;
Baştan ayağa, o Hak eri bütünüyle dertle doludur.
Cihanda onun yüce makamına denk birini görmek mümkün değildir;
Mâverâünnehir'in azizleri ona itaatkârdır.
Doğruluk ehlinin pek çoğu onun dergâhının toprağıdır;
Gönülden vurulmuş müridler, onun paklığının farkındadır.
Taç sahipleri bile o şeyhin kul ve hizmetkârıdır;
Dört tarafında binlerce seyyid ve ulema vardır.
Tevhid ehlinin muradı olan o zat nereye giderse,
Sağından solundan binlerce mürid yürür.
Asrın eşsiz o yücesi şeref yoluyla uzaklara yürür;
Mâverâünnehir'in hanı, önünde yaya yürür.
Onun eşiğinde dünyanın bütün hükümdarları,
Sadık kapıcılar gibi yer tutmuşlardır.
Buhara halkının bütünü huzuruna müştaktır;
Semerkand, Taşkent ve Farab'ın bütün halkı da öyle.
Zamanın bütün âlimleri onun huzuruna boyun eğmiştir;
Onun çevresinde binlercesi emniyet ve güven bulmuştur.
Sultan Hazretlerinin yolu pek ziyade rağbet buldu;
Böylesine aziz bir kimse ne görülmüş ne de işitilmiştir.
Zamanın azizleri, mutfağına odun taşıyaynar oldular (onun ocağının sönmesine müsaade etmediler);
Bu zamanda tarikat, onlarla sınırlı kaldı.

Şeyh Hüdâydâd'ın yolu onunla tazelendi;
 Silsileye ölçüsüz bir rağbet verdi.
 Artık dizgini çevir, atını meydana sür;
 Süleyman'ın tahtgâhında devrin Âsaf'ını ara.
 Hüdüh misali sadakatle Süleyman'ın dergâhına var;
 Söze başla, huzurunda yerini al.
 O medhedilmeye lâıyk huy sahibinin büyüklüğünü anlat;
 Gönüllerin hevesine saf kadehler dök.
 Halifelerin tümünden daha eski ve daha üstündü;
 Şeyh Süleyman'ın kıssasını canla başla anlat.
 Evliyânın *Mahdûmu*'ndan kesin bir rüşd görünce,
Cemâleddîn'den sonra Buhara'nın şeyhliğine geçti.
 Daima Şeyh Hüdâydâd o Pîr'in kapısına,
 Muhtaç hâlde gider, kusurunu itiraf ederdi ona
 Bütün işin ehli, onun dergâhında,
 Onun sınırsız feyz ve fütûhâtının esiri idi
 O görgülü dergâhın kapısında,
 Heveskârlara hiçbir zaman, hiçbir bâbdan yol yoktu.
 Hevâ ehlinin onun eşiğinde yeri yoktu,
 Fakr ve fenâ yolunda da kimse ona yoldaş olamadı
 Ancak birkaç temiz can, güzel huylu kişi,
 Hak ederek fenâ bulup bekâya erdi
 Onun irşadiyle on dört kâmil yetiştı,
 Ki Şeyhin mânâlarını bütünıyla kuşatmışlardı
 Onlardan biri *Hazreti Kâzî* (Ğazi) idi,
 Sanki ikinci *İmâm-ı Âzam* ve Şeyh de ondan razıydı.
 Sultanın tarîkinin rüşdü ve terakkîsi,
Hazreti Kâzî devrinde emniyetle tahakkuk etti
 Hazret onu birinci halife yaptı;
 Çünkü o, zahirde de bâtında da hepsinden üstündü.
 Bir diğeri de son halife, halifelerin hâtemi,
 Yolu güzel, nesebi güzel, Ali sîmâlıdır
 Âlemin emîri, şeyhi ve azizi *Seyyid Mansûr*,
 Âfâkın yegânesi, yiğitlerin padişahıdır
 Mesleği sebebiyle "*Kaşıktraş*" diye meşhurdur,
 Lâkin şerif ismi *Emîr Mansûr*'dur
 Yüksek mertebeli, Hakk'ın ma'ârifine ârif,
 Cehriyye silsilesi ondan rûnak almıştır
 O velî nice yıllar seccadenin başında oturup,

Tâlibleri kemâl üzere terbiye etti
Kalbi söz ilminin tortusundan pâk ve müstesnaydı,
Hâl yönünden ledünnî ulemâdan bir söz üstadıydı
Zâhirî ilimleri yoluna engel olmadı,
Bâtınî seyr ü sülûku ise ancak amelde tecellî etti.
Medreselerin kıyl u kâliyle gönlü sükûn bulmadı,
Hâl, amel ve kemâl ile yolu tamamlandı
Ma'ârifleri ne sırf akıldandı ne sırf nakilden,
Fakat herkesin yanında makbûl ve mahbûbdu
Mecaza, istiâreye tutulmuş hep o 'âr ehli denenlerin
aklî ve naklî sözlerinin hepsi ödünçtür.
İstiârenin bağına bağlanan kimse,
Halk nazarında hiçbir işe yararlı sayılmaz.
Hadiselerin pisliği eteğini kirletmedi;
Kıdem işliğinde hudûstan arındı.
Bu aklî ve naklî inançlardan büsbütün azâdeydi;
Gönlü daima aşkın mihverine bağlıydı
Tarikat işliğinde ne büyük bir iş bilir idi!
Hakikat dergâhında ne denli gönül çeler idi!
Onun ayrılık hikâyesini dile getirsem,
Kırpık ucundan yürek kanı sel olup boşalır.
Hazretlerini vâsfetmede konuşan dil lâl olur;
Sıfatlarını nutukla şerh etmek hayal, muhaldır.
Âlemin halkının örf ve âdetinden münezzehti,
Zira "li ma'Allah"ın mahrem-i hâssında idi
Çehresinde Mevlâ meyinin nüşesinin izi,
Güneşle ayın nur ve şuaı gibi görünürdü.
Fakat sûretperest insanlardan örtülü kaldı;
Güneşin yüzünden, ışıktan bir perdeden başka bir şey görmezler.
Nice galiblerin aklını ve fikrini çalıp götürürdü;
Kimse onu mestlerden ayırt edemezdi.
Onlar o âlemin seyyidinden kemâlen nasip aldılar,
Ne var ki çoğu ondan hâl ilmini pek çok tahsil etmedi.
Belh ülkesinde o ilim bulutu yükseldi,
Harem'e varmak üzere Diyarbekir'e ayakbastı.
Harîm-i Ka'be onu Mekke'de karşıladı,
Haremde visâl otağını dikti.
Âleme vedâ edip gizlilik köşesine çekildi;
O diyarda o üç makbûlun kabri bulunmaktadır.

Seccadesinin başına Hisar memleketinde,
 Hilm ve vakar sahibi *Seyyid Muhammed Kâsnî* oturdu;
 Ki o azizin huzurunda on üç yıl bulunmuş,
 O kâmil-i mükemmelden kemâl elde etmişti.
 Hisarlılar ondan şâd olup cihana nâm saldı,
 Mâverâünnehir memleketi ondan fayda çok gördü.
 Halîfetü'l-hulefâ *Emîr Kaşık* odur;
 Cümleden ekmel ve efdal olan, o sükût ehli zâttır.
 Bu aziz kudret sahibinden on halife kaldı,
 Halkın terbiyesi için on latîfe (hikaye?) kaldı.
 Onun iç âlemi, her sedefi cevher olan dürlerle doludur;
 Aşk ateşinin şimşeğiyle âhı kıvılcımlarla doludur.
 Fakr ve fena eşiğinden asla ayrılmazdı;
 Yoksulluğun erbabının sahip olduğu yol, asla gizli değildi.
 Onda fakirlik değil, aşkın kumarhanesi vardı;
 O yüce varlık, baştan sona aşkın nağmeleriyle doluydu.
 Gözlerim sürekli onun nağmelerine şahit olurdu,
 Neşeli fena diyarının nağmecileri onun gibi besteler yapamazdı.
 O, ebedi hikmetin sahibi, kudretli bir bilgedir;
 Kendi varlığı ebedi ve ezeli aşkla yoğrulmuştur.
 Şanı yüce Mekke'den Türkistan'a dek,
 Onun gibi irfan şarabından mest olmuştunu görmedik.
 Mübarek cemali (güzelliği) suret aleminde tecelli etti;
 Daima Mansur (el-Hallac) şarabının kadehinden mestti.
 Bu eseri kaleme alanın gönlü onunla nurlanmış,
 O Hazret'in manevi yolu ona kolaylaşmıştır.
 Tıpkı Seyyid Hazretlerinin onu irşad ettiği gibi,
 Halîfetü'l-hulefa dahi ona ruhsat (icazet) vermiştir.
 Bu manevi ocağın usulü daima baki kalsın,
 Bu uluların yolu daima revaçta olsun.

"Bu azizler, yüce derecelere ermiş, yüksek makamların sahipleridir—Allah ruhlarını takdis etsin. Onlar, kâinatın başı ve dolunayı olan, mahlûkatın güneşi ve en hayırlısı, istifâ semasının güneşi, ictibâ meydanının bahtıyarı; Arş onun sarayı, Ferş onun döşeği; felek onun emrinde, nübüvvetin gölgesinde; risalet makamının sığınağı; Âdemoğullarının efendisi, âlemin sultanlar sultanıdır. Ona, Arş-ı Âzam'dan inen bin bin salât, âline, ashabına ve tâbilerine selâm olsun. İnsanlığın Yaratıcısı Hazret'i, kaza ve kaderin hükmüne göre, her birini kendi özel makamında tecelliye getirdi."

Ve onları Habîb-i Lebîb'in nazarına arz ederdi ki bu onun için neş'e ve sevinç vesilesi olsun. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn. Büyüklerden bir kısmı cisimler âleminde zuhur ettiler; ashâb, evlâd ve zevceler gibi – Allah hepsinden razı olsun. Bazı küçüklere gelince, onların bir kısmı ruhlar hâlinde orada huzurda görülürdü: meselâ Şeyh Cüneyd-i Bağdadî'nin ve Sultanü'l-Meşâyih Ahmed Yesevî'nin, Hakîm Hoca'nın ve diğer cemaatin ruhları.

Bunlar şeriat ve İslâm dininin müctehidleri idi. Nitekim Kûfeli en yüce zat (İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe) hakkında "ümmetimin kandili" denmiştir; ve ümmetin diğer âlimleri hakkında "ümmetimin âlimleri, Benî İsrâîl peygamberleri gibidir" buyurulmuştur. Yine pek çok muhakkik ve mütekâmil, makam ve yakîn sahipleri, fenâ yolunun mücâhidleri ve hidayet yolunun müşâhidleri vardı – "Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza iletiriz" sırrına mazhar olanlar – ki hakikat menzillerini, işaretlerin inceliklerini ve mânâları sergilerlerdi; bu da onların Hak Teâlâ'ya yakınlığına müjde olurdu ve bir tür müsamaha ile orada sabit kılınırdı.

Bazı nüshalarda şöyle de görülmüştür: Bir gün *Rûhu'l-Emin Cebrâil* aleyhisselâm, sevinç ve sürura vesile olmak üzere, o Hazret'in huzurunda ileride gelecek azizleri ve zuhur edecek büyüklere hikâye ve beyan tarzında zikrederdi; ümmetlerin şefaatchisi de onu dinler ve bundan sevinç duyardı. Nihayet söz *Ahmed Yesevî*'ye geldi; nesep ve hasbi öyle anlatıldı ki o Hazret'in ona şefkati ve merhameti ziyadeleşti.

Ona bir hediye hazırlamak istedi ve bereketi çok olan o mecliste hazır bulunan şeylerden birini bir sahabeye emanet edip vasiyet buyurdu: O sırada hurmalar vardı ki ağaçların en kerîmi, meyvelerin en tatlısıdır. Bu hediyeyi, Hâne-i Nebevî'nin sırlarına mahrem olan o hususî serdara – fütüvvetin seçkinlerinden, gayretli mümin, sabırlı müslüman, Allah'tan başkasını unutan – Hazret *Selmânî Fârisî*'ye (radiyallahu anhu) teslim etti ve *Ahmed Yesevî*'ye (kuddise sırruhu) ulaştırılmasını söyledi.

O aziz sahabeden, kâmil ve büyük bir zat olan *Arslan Bab* (rahmetullahi aleyh) da bunu ona ulaştırdı; ulaştırdığı sırada *Ahmed Yesevî*, zeki ve belîğ bir edip olan, velâyet sahibi, takva ehli sûfî âlim *Muhammed Dânişmend*'in mektebinde idi; dersleri "İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ" idi. O yüzü üstadın dergâhına, arkası kendi yerine dönük, ikisine de tazim olmak üzere geri geri gidiyordu. *Arslan Bab*'ın hizasına gelince durdu; zira büyüklerin önünden geçip gitmek, edeb ehlinin âdeti değildir.

Ve o Şeyhü'l-Meşâyih o sırada on üç yaşındaydı; günlerin hesabına göre o gün ayın dördüncü günüydü ve Allah'ın Nebisinin hicretinin üç yüz yirmi ikinci yılıydı. Mübarek bedenine ait emanet hurma, sahâbî şeyh *Arslan Baba*'ya tevdi edilmiş olduğundan, ilhamî bilginin gereği olarak o emanet hurmayı ondan istedi ve aldı; yıllarca onun himayesinin gölgesinde terbiye gördü, *Hızır*'ın talebeliğini yaptı ve halkla sohbet etti; "Allah, Allah, Allah" zikrinin talimini, halvet adabını ve halvetin usulünü *Hızır* aleyhisselâmdan aldı. *Hızır* aleyhisselâm derdi ki: Bana üç peygamberden üç ders ulaştırmıştır ve Hak Teâlâ tarafından bunları sana öğretmekle memurum. Birincisi, Halîlullah'ın (İbrahim'in) yolu olan dostlukla halvet yoludur. İkincisi, "Lâ ilâhe illâllah" zikrinin usulüdür; çekiş ve med ile icra olunur; bu en kuvvetli zikirdir: telaffuzun ve harflerin nefes ve sesle öyle bir tarzda söylenişidir ki bütün aza ve organlar onunla meşgul olur, kendi meşgalelerinden sıyrılır; zikreden nefeslerin şiddet ve kuvvetiyle nefy ve inâbenin harareti kalbi cilalar, şevk ve muhabbetle doldurur; "kad şağafhâ hubben." Ve mucize göstermek istediğinde, onu bu tür bir zikirle öyle meşgul ederdi ki ciğeri paramparça olur, o hararetle avucundaki demir balmumu gibi yumuşardı. Üçüncü ders, Hz. Zekeriya aleyhisselâmdandır: Keskin bir testere başının ortasına konduğu anda feryat etmek istedi; fakat Celâli Yüce Olan'dan ilham geldi ki: Madem ağaca sığındın, o mihnette onunla beraber sabretmeli, nefsi feryat ve inlemeye salmamalısın; zira feryat edersen adın, musibetlere sabreden ve belâyaya dağ gibi razı olan Allah'ın peygamberleri defterinden silinir. Bunun üzerine sesini o keskin testerenin sesine benzetti ve "Allah" demekle meşgul oldu; öyle ki dinleyenlere feryat ve haykırış sanılmasın diye testerenin sesinden başka bir ses ulaşmıyordu. Testere mübarek dilinin üzerine oturunca, "Allah" demeyi dudaklarından kesti ve boğazını "Hayy" zikriyle meşgul etti; tâ ki mübarek gırtlak da kesildi. Ardından bütün damar ve uzuvlarından testereyle aynı ahenk içinde "hû hû" sesi yükselmeye başladı; ta ki bütünyle ağyârdan ayrıldı ve Hazreti Cebrâ'â vasil oldu; salât ve selâm onun ve sünneti üzerine olsun. Ve bu (rivayet), *Necmüddîn Tâlib Tûsî*'den ve *Şeyhü's-Şüyûh Şihâbüddîn Sühreverdi*'den de nakledilmiştir; o da Hazreti Habîbullah'a iki vasıta ile hattâ bir vasıta ile ulaşmıştı; çünkü Hint dilinin "rıtn"ını kavramıştı ve dili Süleyman öğretmişti; hem de vasıtasız olarak Hazret'e ulaşmıştı.

Hurmanın ona ulaşması hususunda da rivayet böyledir. O, hizmet yolu ile yaklaşık bin öndere ulaşmış, onların hizmetinde bulunmuştu. Öyle ki zâtın şerefli sözü ve işaretleriyle Türkçe olarak "iradet talibinin yolu hizmettir" diye buyurmuştu – Allah sırrını mukaddes kılsın. İrşadının mührü ve üstadların hatimesi olan, marifetlerin dilini konuşan, makamların vâkîfı, işaret ve mânâların hazinesi

ve sükûnu *Ebu Ya'kûb Şeyh Yûsuf el-Hemedânî* – Allah sırrını takdis etsin – dehrin şeyhlerine önder, Mâverâünnehir evliyasının direği idi. İntisap yolunda isimlerin açıklanması bâtinî usule göredir; çünkü bu zümre, Şeyhlerin Sultanı'nın yolundadır – Allah ruhlarını kutsasın – ve Nakşbendîliğin Altın Silsilesi onlarda birleşip düğümlenir. *Hazret Şeyh Yûsuf Hemedânî* bu fânî yurttan bekâ yurduna göçünce, halifelerinin başı olan *Şeyh Abdullah (Barkî/Bârğî)* onun yerine oturdu; diğer üç halifesi de onu takip ettiler. Ondan sonra irşadiyle meşhur *Şeyh Ebü'l-Hasan (Andakî)* halefi (caneşin) oldu. O da dünyadan ayrılınca, Hazret Sultan Kubbetü'l-İslâm ve Vefâhâne diye anılan Buhara'da şeyhlikle meşgul oldu. *Ebu Ya'kûb*'un dördüncü halifesi olan *Hazret Hâce Abdülhâlik*, *Hazret Sultan'a* itaat ederdi.

Sultan Hazretleri'nin takipçisiydi ve onun yolunda ilerlemekteydi. Aradan bir müddet geçtikten sonra, o irfan sahibi kişi Türkistan'a yöneldi ve yoldaşlarını, zikredilen Hoca'yı takip etmeleri konusunda emretti. *Ve Hazreti Hoca Abdülhâlik Gucdüvânî*'nin ortaya çıkması için sürekli çaba harcıyordu.

Derken, bol ihsan ve feyiz kaynağıydı olan Yese şehrinde ikamet etti. Onun feyizli tesirleri de orada yaygınlaştı. Makberesinin nuru ve manevi huzuru yayıldı; dünyanın çeşitli bölgelerinden ve her yanından insanlar oraya akın etti. Öyle ki ilahi feyizlerin çoğalması ve halkın kalabalığı sebebiyle oraya "Acem Kâ'besi" adını verdiler. On iki bin kâmil mürid, onun hizmetinde ve huzuruna büyük bir aşkla bağlılık gösteriyorlardı.

Ancak daima arzular Buhara'yla ilgili idi ve o hidayet yolu önderinin ortaya çıkmasına yönelikti. Bir zaman sonra, o bölgeden bir kişi gelip dedi ki: "Onun hali perişan ve sıkıntılıdır. Allah'ın kullarıyla hiç içli dışlı olmuyor, hep gizleniyor; kendini öyle bir gizlilik örtüsüne bürümüştür ki halkla arasına perde örmüştür, o derece ki insanlar onu deli sanır."

Sultan Hazretleri'nin bu sözler üzerine harekete geçti ve yüce gayretini işe koydu. Şeyh Yusuf Hemedani'nin doğru yol gösterme özelliği ortaya çıksın ve o yol kardeşinin mübarek zatı da süluk ehlinin kalplerine huzur ve neşe versin istedi. Asıl maksadını halktan gizledi.

Maksadını halktan gizledi ama Gucdüvân'a doğru yola çıkacağını duyurdu. Yanında dört yüz iş bilir adam, dört yüz binek atı, dört yüz yük hayvanı ve dört yüz av köpeği vardı.

Hazreti Hoca Abdülhâlik (kuddise sirruhû) haberi alınca, bir arif kişiyi karşılamaya gönderdi ve ona dedi ki: "Onunla karşılaştığında önüne bir duvar çıkacak, üzerine çık. Canlı bir yılanın kendine kamçı yap ve onun gözü önünde öylece salın ki bizim terbiyeyle meşgul olduğumuzu ve onun emrine itaat ettiğimizi bilsin." O da bunu kabul etti ve yola çıktı. Arif adam, 'Düzah' denilen bir bozkır alana varınca, Sultan Hazretleri (Allah ona rahmet etsin) büyük bir kalabalıkla göründüler.

Emredildiği üzere bir duvar belirdi, üzerine bindi. Bir yılanı kamçı yaptı ve ilerledi. Hazreti Sultan bunu görünce, Türkçe olarak "Arif dur, Arif dur!" dediler. Ansızın ilahi feyzi ve hakikatin cezbelerini yönelttiler. Dalgalı bir deniz belirdi ve o arifi alıp götürdü, duvarını da yok etti. Hoca Arif bu hali görünce, özür dileyerek o yüce kişinin üzensisini öptü ve birlikte yola devam etti.

Gucdüvân'a vardıklarında yaşananları anlattı ve Hoca'yı haberdar etti. Hoca da Sultan'ı karşıladı ve onları kendi yerine götürdüler. Hocanın ailesi ise son derece yoksulluk ve fakirlik içindeydi. Ancak o zamanlar, zahirelerinde dörder rıtl (eski bir ağırlık birimi) un, et ve arpa bulunuyordu. Şam rıtl'ıyla (ölçüsüyle), Sultan'ın bu dört yüz kişilik ordusunu, o azıcık zahireyle doyurdular. Yemek artmıştı bile. Yemekten sonra söze başlayıp dediler ki: "Neden Mekke'yi buraya getirmediniz? Ve bu halkı zahmetten kurtarmadınız?"

Sultan buyurdular ki: "Onu buraya getirmek size düşer." Hocanın gayreti harekete geçti ve Kâbe'yi hazır ettiler. Tavaf ettiler. Böylece onların manevi bağı halka malum oldu. Ardından Sultan, asmadan taze üzüm ve ağaçtan kayısı istediler. Oysa kış mevsimiydi ve her yer karla kaplıydı. O irfan hazinesi Arif'e, istenenleri bağdan ve ovoidan getirmesini emrettiler. Zaten Hazreti Sultan'ın (Allah ona rahmet etsin) asıl maksadı da böylesi olağanüstü hallerin ortaya çıkışıydı.

O mucize de zuhur etti. Dönüş yoluna geçtiler ve Hazreti Hoca da onları uğurlamaya gitti.

Hâce Ahmed'in bu kerametden haberi olmuştu. Ansızın içindeki o safiyet bunu sezdi. Hâce'ye "Size izin vardır" diye buyurdu ve onları korumaları için bir at, bir yük hayvanı ve bir köpek verdi.

Buhara halkı, Hoca'nın Sultan'la olan meclisinin hikâyesini ve onların kerametlerini ayrıntılarıyla duydular. Hazreti Hoca'nın Sultan'ın gelişinden sonra Buhara'da öyle bir sıkıntı ve açlık baş gösterdiğini gördüler ki hepsi Hoca'ya sığındılar.

Ve Hoca'ya bırakılan o at, köpek ve yük hayvanı da açlıktan perişan oldular. Hanekahın ne kadar yiyeceği, eşyası ve depolarındaki zahireleri varsa hepsini tükettiler, yine de doymadılar. Sonunda şiddetli bir zaruret haliyle istihareye yattılar ve Hak Teâlâ'dan bu durum için bir çare ve tedbir istediler.

İlham olundu ki: "Şu ana kadar kendi mevcut zahirene güvenme/böbürlenme; Buhara halkı da senin faziletinle şereflensin. Bu emanetleri (at, köpek, yük hayvanı) sahibine geri gönder, ondan hayır dua iste ve özür dile. Tâ ki senin gibi Buhara halkı da sıkıntıdan kurtulsun ve refah ile berekete kavuşsun."

Hoca, Buharalılara bu ilahi emri bildirdi. Böylece o halkı, o emanetlerle birlikte Türkistan'a doğru yola çıkardı. Buhara halkı onun (Sultan Ahmed Yesevî'nin) dergâhına ulaşip o emanetleri teslim ettiklerinde ve çokça özür dilediklerinde, Hazreti Sultanü'l-Meşayih Hoca Ahmed Yesevî hayır dua ederek şöyle buyurdu: "İlahi! O hidayet dolu diyarın ve Buhara beldesinin yüce toprağının hayır ve bereketini asla eksiltmeyesin!" İşte bu yüzdendir ki Allah Teâlâ'nın bereketini artırdığı ve hayrını çoğalttığı o diyarın hayırlı ve iyiliksever insanları, nimetleri ve meyveleri (bereketi) asla azalmaz ve kesilmez.

Hazret Sultan'ın dualarıyla
O mübarek mekân darlıktan kurtuldu.
Ondaki yücelik öyle zuhur etti ki
Buhara İslâm'ın kubbesi oldu.
Bahaüddin'in konak yeri orasıdır,
Din ehli onda sığınak buldu.
Nice aziz orada yer tuttu;
İlim ve kalem faaliyetleriyle dopdoludur.
Hâce Gucdüvânî ile Hazret Sultan
O şehri dünyanın seçkini kıldılar.
Bid'at ehlinin sızısı orada görünmez,
Halkının tümü hidayet yolundadır.
Înâbe ve biat yolunda,
Hepsi ehl-i cemaat ve sünnettir.
Doğu'yu Batı'yı dolaşsan da,
Yedi iklimi gezip atını yorsan da,
Din nuruyla mamur Buhara gibi
Gözüne hiçbir şehir görünmez.
Bizim memleketimizde
Semerkand ve Buhara benzeri bir şehir yoktur.
Semerkand iman köşesidir,
Buhara ise irfan deryasıdır.
Ârifler o diyara geldiler,
Nice cevher orada işe koyuldu.
Ebu Hafs çağın nadiridir;
Ebu Leys'in şerhi bile onun yanında eksik kalır.

Biri Mâlikîleri susturur,
 Öteki Şâfiîleri bile kendine bağlar.
 Her biri insanlığa önder,
 Zamanın nadir âlimleridir.
 Ârifleri çağın mücevheri,
 Âlimleri eşrafın yegânesidir.
 O iki şehir dünyanın iki gözü gibidir;
 İki cihan saadeti orada korunur.
 Büyüklüğündendir o Alevi sultanı,
 Hazret Hâce Ahmed Yesevî.
 Kutbu'l-aktâb, ebrârın seyyidi,
 Doksan dokuz bin erenin serdarıdır.
 Fakr ve fenâ âleminin nûr saçanı—
 Allah sırrını ebediyen mukaddes kılsın—
 Âlemin güneşi, gözlerimizin nuru;
 Toprağı iki gözümüze sürme gibidir.
 Dünyanın evliyasının serdarıdır,
 İrfanın sığınağı ve Türkistan'ın kutbudur.

Şerefli yaşı altmış üçe ulaşınca şöyle buyurdu: “Hak Celle ve Âlâ'nın rabbanî tevfiğiyle geçirdiğim bu ömür günlerinde Nebevî sünnetlerden hiçbirisi benden zayi olmadı. Artık vakit geldi: O Hazret'in (aleyhissalâtü vesselâm) mübarek defin usulüne uyarak bu Ahmed'in bedenini yerin altına indirip orada lahd benzeri bir yerde bulundurasınız; ta ki Resuller Sultanı'na ittibânın bereketiyle şerefleneyim ve onun can diriltten sahih hadisini, 'Ölmeden önce ölünüz'ü, fiilen doğrulamış olayım. Ashab ve ahabap da melekler ve huriler misali o mekâna insin, Hakk'ın zikrini ve tevhidini dinlesinler ki orası cennet bahçelerinden bir bahçe olsun.”

Nitekim Arap ve Acem'in Efendisi—Allah ona, âline ve ashabına salât ve selâm eylesin—buyurmuştur: 'Cennet bahçelerine (uğratıldığınızda) girip faydalanın.' 'Ey Allah'ın Resûlü, cennet bahçeleri nedir?' diye soruldu. 'Zikir halkalarıdır' buyurdu.” aleyhisselâm, sözü haktır.

Emel ile velânın cenneti, Allah zikrinin halkasıdır;
 Allah zikrinin halkası, velâyet ehlinin cennetidir.
 Ruhun ceylanı o arı can bahçesinde,
 Feyzin sümbül ve reyhânında dolaşır, otlar ve içer.
 Zikir halkasında oturan misk kokulu bir ceylandır o;
 Ma'rifetin mîskiyse hoş kokulu amber rayıhasıdır.
 Yolda dilenci ol; Sultana da uğra.
 İnsaflı ol; onlara nazar çevir.
 O kutb-şahın huzurunda riyâzetlerin âdâbını gör;
 Şeriatının kudretini bil; bil ki zikir illetine devadır.
 Bahis ve cedelle göz yol bulmuş sanır;
 Oysa bir kafada nefis varsa o çamura saplanmış eşek gibidir.
 Bineğini bu dünyanın çamurundan kurtar;

Gönül bostanına, gülşene doğru sür.
Hakk'ın zikriyle gönül kuşun bülbül olsun;
Tez, dikenli gamdan bir gül gibi aç.
Gaflet pamuğunu kulağından çıkar, güzelce dinle;
Sultanımızın kıssasını; çabucak ona yönel.
O, yolda herkese hüccet ve burhandır;
O ustanın üslubu yoldaş için bir düstur ve nişandır.
Zira o, o pak-dinli sultana ittibâen,
Altmış üçe varınca yer altına indi.

"Gönüldaş yârân ve canını ortaya koymuş müridler, o şâhbazın bu çağrısını duyar duymaz derhal mezar kazmaya yöneldiler. Çünkü hazine bir tılsım altındadır; müsemması da adının içinde, kolaylıkla erişilir bir yerdedir."

O gizli hazineye pençeler uzanır,
Ama mânâdan geçip hepsi yalnız adını sayarlar.
Onun gizli cevheri de o paha biçilmez inci hazinesinde,
Bu kenardan bakanların gözlerinden uzaktır.
Tecerrüdün gizli odasında bekâsının nakşı vurulmuştur—
Yani heves ehli her kesten gizlidir; vuslat köşesi onlara kapalıdır.
Şûr kuyusundan fena kuyusuna in ki
Kıymetli bir köşe ve bekâ denizi olasın.

Kuyudan yeraltına bir geçit açtılar. Onun vasiyetinin gereğine uyarak, işi üstlenenler bir seyyaha yol döşer gibi bir hat belirlediler. O çukurun altından kible tarafına doğru yaklaşık kırk gez uzunluğunda bir tünel kazdılar. Orada, huzurgâhın önünde, Hızır ile İlyas'ın – aleyhimesseleâm – yardımı ve sultanın himmetiyle, ham tuğladan bir kubbe yükselttiler. Onun bereketleri ve o rehberin kerametleri hâlâ sürmektedir. Ham tuğlaları harçsız (bi-gel) olarak birbirine geçirdikleri hâlde, bu uzun zaman içinde hiç bozulmamıştır. Kubbenin, kabir evi mesabesindeki kuzey tarafında, içine yerleşmesi için lahde benzer bir niş yaptılar; zira Kâinatın Efendisinin mübarek bedeni de lahde konulmuştu. Niş o kadar dardır ki küçücük olanların bile içine girmeye gücü yetemez.

Ama âriflerin meydanının pehlivani, devrin şeyhlerinin yegânesi, o lahd mahallinde dizlerinin pînelerini yiğitçe göğsüne yaslar, sükûnetle oturur ve gönül zikriyle meşgul olurdu; öyle ki bedeninin hareketinden ve dizleriyle mübarek göğsünün çok sürtünmesinden yaralar açılmış, göğüs ve diz kemikleri görünür olmuştu. Orada elli yedi yıl yaşadı; bu müddet zarfında asla dışarı çıkmadı. O kubbenin ön tarafına bir mescit inşa ettiler; sünnetleri orada eda eder, farzları ise Mekke-i Muazzama'da yerine getirirdi.

Rivayet olunur ki Gazne memleketlerinin hakanları arasında şer'î ölçülere bağlı, dindar bir hükümdar vardı. Ona, Ahmed Yesevî'nin halveti (inzivayı) seçtiği haberi ulaştırıldı; bunu hiç hoş karşılamadı, çünkü bundan onların Cuma namazını terk ettikleri sonucunu çıkardı. Bunun üzerine, o yüce zatın ikametgâhı ve mabedinin bulunduğu Yesi şehrine yöneldi; orada kalabalık bir ordu ve son derece tedbirli idarecilerle konakladı.

Cuma günü gelince, Hazret Sultan'ın kesbî ilimlerde hocası, kendisine büyük yakınlığı olan Sûfî Muhammed Dânişmend – ki o dergâhta sual edenlerin ve sâliklerin hallerini yeşertir, vakıaları açıklar, irşad ederdi – o art niyetli han tarafından çağrıldı. Han şöyle buyurdu: "Duyur ve ısrar et ki o önder yer altından çıksın, cemaatle Cuma namazına katılsın; bu farzdır. Memleketin yönetenleri olarak bize de şer'an onu Cuma ve cemaat hususunda hazır etmek ve ikaz etmek vaciptir. Tez gelsin ve hazır bulunsun ki biz de artık el çekelim."

Sûfî Muhammed Dânişmend bu sözleri işitince, durumu haber vermek üzere kutbiyet makamındaki Hazret'in huzuruna girdi. Sultan onu görür görmez, "Tam vaktinde geldin; haydi, birlikte gidelim de Cuma ve cemaatte hazır olalım" buyurdu. Bunun üzerine Sûfî'nin sevinci arttı: "Elhamdülillah, ısrara gerek kalmadan bizzat teşebbüs buyurdular", dedi.

Herhangi bir ilan ve hazırlık olmaksızın kabul ve teveccüh buyurdular. Sonra mescidine doğru yöneldiler. Mihraba yönelince, bir kapı görüldü. O kapıdan girdiler ve Sûfî Muhammed Dânişmend ile birlikte Mısır'ın Ulu Camiinde göründüler; birlikte namaz kıldılar. Sûfî, bu hayret verici haller karşısında baygın düştü. Kendine geldiğinde Hazret Sultanü'l-Meşâyih'i göremedi. Telâşa kapılıp izlerini sürmeye koyuldu. Cami kapısına varınca ne halvethaneyi bulabildi ne de Sultan'ı; yine o faziletli mekâna döndü. Bu hâl yedi kez böyle sürdü: Cami kapısına varıp dönüyor, sonra dizini dize verip hüzne gömülüyor, acıdan feryat ederek ağlıyordu; hangi şehirde o gönül huzurundan ayrı düştüğünü de bilemiyordu.

Bu sırada caminin hizmetkârı, o garip ve mahzun hâlin gelip gidişini fark etti. Yanına koştu ve dedi ki: "Kardeşim, büyük zat! Burası Mısır şehridir; o diyara altı aylık yol var. Süratle yürümek istersen bile, yine de bir hafta bu menzilde i'tikâfa çekilip bekle. Zira o aziz, yıllardır kesintisiz ve gecikmeksizin her Cuma cemaatte hazır olur. Tekrar geldiğinde, onun refakatiyle bu aylar süren yol iki adımda kat edilir." Sûfî Muhammed bunu işitince orada sükûnet bulup bekledi.

Ertesi Cuma o önder gelince, velâyetin pâk sancağı altında menkıbe kuşu kanadını çırpı; "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın" sırrı tecelli etti. Bir adımını cami kapısına, ikinci adımını ise o hususî halvethaneye attı; keramet artıran o halvethanenin adı "Ölmeden önce ölünüz" idi. Dışarı çıkmak için izin istedi ve aldı; sonra Gazan Han'ın, yöneticilerinin ve askerlerinin durumunu haber verdi. Böylece velîlere mahsus ve aktâba nasip olan tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân hâlinde herkes haberdar oldu.

Bütün o ordu, kumandaniyla birlikte huzuruna girip iradeleri onun eline teslim ettiler. Sapasağlam bir dağ gibi kararlı bir tövbe ve yönelişle iradet ipliğini ona bağladılar; benlikten geçip kendisizlik hâline eriştiler.

Tayy-ı arz ile tayy-ı zaman, evliyânın kerametlerindendir; Allah onlara ihsan etmiştir.

Şahlar misali adımlarının altında, yer ve zaman sicil gibi dürülür.

Kâdir-i mutlak onlara bir kudret verdi; onlar yeri bir anda katederler.

Evliyaya ilahî güçler lütfetti ki her an huzura varabilsinler.

Yedi kat göğü bir demde aşar, vehmin ötesine yükselirler.

Çünkü nübüvvetten bir pay, beşer makamlarından bir sermayeleri vardır.

Ama bu haller kirlenmiş olana gizli, arınmış olana âşikârdır.

Nedir kirleten? Nefsin ihtiyarıdır.

Nedir arıtan? Şöhret ve gösteriş şiarından kaçmaktır.

Nefsinin ihtiyarını azalt; içinden o "ben dilerim" iddiasını çıkarıp at.

Kişi büsbütün kendi ihtiyarından sıyrılınca

Bütün devleti görür, talihi açık olur.

Sûret ehli, kendi seçimleri yüzünden

Lütuf ve ihsan sahibi Allah'tan uzak düştüler.

Nefsin ihtiyarı onları o kapıdan uzak kıldı;

İşte sûret ehlini böyle mazur kılan da budur.

Ey hevesperest, bu uzaklık ve mazeret

Nefsin ihtiyarı kendi keyfine buyruk bir zorbadır, hepsi bu.

Gönül ehlinin işine kendi başına kalkışma; fânî ol.

Evliyânın da kendilerine has halkı ve yurdu vardır.
Nefsin O'nun sırlarından mahrumdur;
Aklın da O'nun işinde tutacağı uç pek azdır.
Kendini bu erlerde fânî kıl ki
Hileleri sezip sırrın özüne vâkıf olasın.
Bu büyüklerin bâtınında fena olmaksızın
Kimse gizli sırları kavrayamamıştır.
Akıllıları akıl eksiltir,
Âşıkları ise aşk meydana atar.
Akıl, Zât'ının özüne yol bulamayınca
Çaresiz dizginini ondan geri çevirdi.
Akıl yürütmenin çölünde kaldı;
Nihayet o çölden bir daha çıkış yolu bulamadı.
Hayal sahrasında şaşkın kaldı;
Hayalle oraya varmayı sanmak pek imkânsızdır.
Muhakemeyi aş, fikri bir kenara bırak;
Kendini bu büyük erlere teslim et.
Çünkü bu topluluk hidayetini tam kendisidir;
Hakk'ı bilme yolunda üstatlardır.
İşlerinin tümü Hakk'ın izniyledir;
Bu yüzden iş ve ürünleri bereketlidir.
Onlara itiraz etmek cahilliktir,
Onları inkâr etmek bâtıldandır.
Kendine merhamet et; batılığın bırak,
Bu zulüm ve cehaleti kendinden uzaklaştır.
Bu cehaletten nice utançlar devşirirsin;
Bu batılıktan nice cüretkârlıklar başına gelir.
Evliyânın kudreti bundan da ötedir;
İç âlemini şüphe ve zandan arıt;
Sonra dervişlere yönel ve mütevazı adımlar at.
Zira çiftçinin ektiği her tohumun
Sonunda mutlaka bir karşılığı alınır.
Gönül tarlasına kötü tohum atma; yoksa
Ondan ancak diken biter.
Diken ekersen payına dikenlik düşer,
Nar ekersen payına naristan düşer.
Şüphe ile zannın küfür ve dalâletin tohumudur;
Bir de olgunlaşırsa, vay o vaktin hâline!
Dervişlere yakınlık etmek yağmur gibidir:

Hem dikenliğe, hem bostana yağar.
 Dikene, dikenliğinde kemal verir;
 Gül de güllüğünün vasıflarında güzellik bulur.
 Yağmurun işi dönüştürmek değildir;
 Denizden devşirene (buluta) düşen de ancak tekmile hizmettir.
 Her şey kemale erince bütününü gönül alıcı olur;
 Olgun diken de ateşe (yakıta) elverişli hâle gelir.
 Bu, yağmurun ayıbı değildir, ey akıllı kişi;
 Bu kusur dikenin kendi tabiatındandır.
 Ondan pay tamamlama gelir; değişim olacaksa kendi cinsindendir.
 Terbiye başkasının himayesinden, kazanım ise kişinin kendisindendir.
 Ey kardeş, gücün yettiğince sakın,
 Yüreğinin toprağına şüphe ve zandan tohum ekme.
 Bu toprağı şirk dikeninden arındır,
 İyi tohuma elverişli hâle getir.
 Fakr ve fenâ harmanından iyi tohum al,
 Gönül toprağına saç, ey delikanlı,
 Ta ki her hasat vaktinde
 Bu ekininden yeniden ve yeniden nasiplenesin.
 Evliyâ eşliğini gözetip hürmet et,
 Kendini vesveseden âzâde kıl.
 Ey Kâdir, bizi onlara bağla,
 Canımızı şüphe ve zandan kurtar.
 Bize yakîn ehlinden bir yer ver,
 Din yolunda temkin ve fenâ ihsan eyle.
 Düşünce ve hayalin hatarâtını bizden gider,
 Beni ehl-i kemâlin eşliğinde liyakatli kıl.
 Beni bütün hadiselerin bağından arındır;
 Kulu her adım için hazır eyle.

Alî nesline mensup o yüce zatın, kutbu'l-aktâbın – Allah Teâlâ aziz sırrını takdis eylesin – adının "Yesevî" lafzıyla kaydedilip nispet edilmesinin sebebi şudur: Onun zamanında Yesü adlı bir padişah vardı; yedi iklimden dördünü taht-ı tasarrufuna almış, hükmü başkent Semerkand'dan memleketinin uçlarına kadar yürür ve geçirdi. Bir defasında av için Türkistan tarafına giderdi. Yesi şehrine yakın, halkın kubbe gibi (Karaçuk Dağı) diye andığı bir dağ vardı. Orada avı hiç sonuç vermedi. Sarayına mahcup hâlde döndü ve doğru görüşlü bir veziriyle istişareye girişti. Görüşme sırasında şöyle dedi: "Dünyada ün salmış, diyar diyar hükmetmiş geçmiş hükümdarların her birinden, bu tozlu meydanda ve bu yeşil kubbenin (göğün) altında, kudretlerinin bir nişanesi mutlaka yadigâr kalmıştır; bu yüzden halk onları anar, cihan ehlinin dillerinde zikrolunur, dünyanın sayfasına yazılır. Benim de arzum odur ki bu Karaçuk Dağı'nı yeryüzünden kaldırtıp bir av sahrası düzenleyeyim; ta ki benden de dünyada böyle bir örnek kalsın ve bu tarz, ünlü şehsuvarlarınkı gibi beni de meşhur kılsın."

Ey Vezir! Bana öyle bir yol göster ki bu mesele benim için kolaylaşsın, bu ağır engel kalksın, önümde duran çirkin dağ yolumu kapamasın. Allah'ın lütfu hakikî yolda bir nur misali bütün engelleri

eritir; öyle ki bu dağlar da yok olsun. Padişah Yesevî bu isteği işitince uzun uzun düşündü ve memleketin dört bir yanından saygın velîleri (evliyâları) toplayıp Allah'tan istihâreyle yardım dilemeye karar verdi.

Bu fikir ona pek hoş geldi. Buyurdu ki:

"Sarayın yüce huzuruna, ordudan seçkin âlim ve komutanları; inzivada yaşayan zâhid ve dervişleri; her yöreden bilgin ve mürşidi çağırın."

Getirilen bu seçkin büyüklerin görkemli simaları vezirin dikkatini celbetti. Hizmetkârlar, gelişlerinin şükürü olarak onlara hediyeler sundu; hep birlikte maksadı gerçekleştirmek için dua ettiler ama bütün çabalar nafiye kaldı.

Nihayet Sultan, Hazreti Hoca Ahmed'i huzura çağırdı; tüm evliyâlar ona yöneldi. O, alacak talep eden bir derviş kılığında o meclise girdi—henüz şer'î reşidiyet çağına erişmemişti ama tam on bin evliyâ o salonu dolduruyordu. Sultan, "O arpa ekmeğini kendisi dağıtsın" diye buyurdu. Hizmetkârın emriyle sadakaları bizzat taksim etmeye koyuldu ve bunu kendi için hayırlı bir alamet saydı; zira Âlemlerin Rabb'i, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) "Bir kavme önderlik eden, aslında onlara hizmet edendir" buymuştur. Böylece o cüz'î ekmek dilimlerini bile hakkaniyetle herkese pay etti.

O kerametler müşâhede edilince, o yüce makam sahibine karşı adalet tecelli etti. Aferin dediler ve bu ilahi amacın onunla ortaya çıktığını belirttiler. O bir mühlet istedi ve orada manevi bir dinlenme geçirdikten sonra geri döndü.

Kız kardeşi, veliye ve zamanın sahibi Gevher Şehnaz Hanım'ın huzurunda durumu arz etti. Ve saygıdeğer babası İbrahim Ata'nın, Allah rahmet eylesin, hırkasını yanına alması için izin aldı. Ve evliyanın huzuruna vardı ve tarikatın adaplarını gerektiği gibi yerine getirdi.

Manevi yardım istedi. O hırkanın maneviyatına bıraktı kendini. Ve murakabe halinde yoğunlaştı. Ansızın öyle bir doğa fırtınası koptu ki sanki kıyamet belirmişti. Ve öyle bir yağmur başladı ki halk neredeyse helak olacaktı. Değerli kişiler tedirgin oldular. Hepsini birden feryat ettiler: 'Ey Ahmed, hırkandan başını kaldır, çünkü halk perişan oldu!' O daha başını kaldırırmaz, fırtına dindi. Nurlu güneş, karanlık libastan başını çıkardı ve bulanık âlemi aydınlattı. Padişah baktı; o dağdan eser kalmadı. Hâce Ahmed Hazretleri'nin ayak toprağına kapanıp öptü ve ona medh ü senâlar eyledi. O andan itibaren ona "doksan dokuz bin evliyanın serdarı" dediler; herkes onun silsilesinin kementine baş uzatıp intisapla müşerref oldu. Padişah, "Bana yakınlığınızı lütfedin; hayatımda da mematımda da sizden ayrı ve mahrum olmayayım" diye niyaz etti. Hazret Sultanü'l-Meşâyih ve evliyânın serdarı buyurdular: "Benim adım Ahmed'dir, ve o lakabım, memleketimden dolayı Yesevî'dir".

Her kim bizi severse, adımızı O'nun (Allah'ın) adıyla birlikte sürekli söylesin ki kendi muradına ulaşsın. Bu sebeple onun adını Ahmed Yesevî derler.

Ve onun feyiz bahşeden ruhunun rızasını ararlar – Allah Teâlâ onun aziz ruhunu Cennet'in köşklerinde ve rızasında ferahlatsın. Ve bizlere onun şerefli fetihlerinin bereketlerini iyilik ve ihsan ile kolaylaştırsın.

Ne yüce kerametler, ne yüce makamlar!

Ne saf tasarruflar, ne yüce dereceler!

O erlerin dergâhı yüce mertebelidir.

Onun mübarek sözü, yüce şanlı bir kelimadır.

Onun etkisi, ariflerin sırlarında tahakkuk etmiştir.

Fakr ve fenâ işliğinin yegane makamıdır.

Ona şiddetle yönelmekle, varlık dağını yok eder.

Dağ gibi varlığı, nefsinin yok etmiştir."

O cengâver kahraman (mürşit),

Her nereye el atsa, suyu keser, taşı bile eritir

Onun cezbesinin gürültüsüyle birçok dağ alçaldı.
 Talip olanların dağ gibi varlığı da böylece kırılmıştır.
 Birçok hükümdar onun dergâhında dilenci oldu.
 Fakirlik silsilesinin esiri oldular
 O mutlak fani Pir'in kapısında durdular.
 Onun silsilesinin toprağı Hakk'a yakınlaşmıştır.
 Onun huzurunun köleleri, baştan sona sultanlardır.
 Onun dergâhının esirleri, hepsi yüce makam sahipleridir.
 Her kırk günlük çileye (erbaine) ihtiyaç duyduğunda oturdu.
 Onun irşadiyle birçok izzet kuşanıldı.
 Onun halvetinin içinde aşkın dile gelmiş fıçısı vardır.
 Ezelden beri talip olanlar ondan sarhoş olurlar.
 Diğer tarikatlar ancak bir kişiye kemal verirken,
 Onun yolu birçok kişiye vuslat şarabı vermiştir.
 Onun aşk çölündeki yolu tek ayaklı bir atla (rakş) bile huzurludur.
 Onun silsilesine âlimler yönelirdi.
 Onun yolu ilham verici ve coşturucuydu.
 Onun şarabı bütün rindleri sarhoş ederdi.
 Şarap kadehinin doğuşu bir nurun müjdecisiydi,
 Fakat o ışık gece perdesiyle örtülü kaldı.
 Gözlerine fena sürmesini sürmeyen kimse,
 Bu yolun nurunu ne güneşten ne aydan gördü.
 Onun tarikatı tamamen fakr ve fena idi;
 Fakr ve fena sahibi olmayansa bu yoldan uzaktır.
 Fakr yolu, mal-mülke bağlı olmayan bir deniz gibiydi;
 Onun fırtınası insanları alenen bir çağırışla sarsardı.
 Kutsal vakitlerde, tarikatın ileri gelenlerinden bir grupla o inzivada "Ölmeden önce ölü" sözüyle, zat ve Ulûhî sıfatlar hakkında konuşmalar yapardı.
 Diliyle lütfun izlerini, fakr ve fenanın özünü; inci gibi cevherlerini saçardı.
 Sürekli olarak ulu gönüllerin ve insanların kalplerini aşkın can yakıcı kıvılcımıyla kavururdu.
 Zâhirî ve bâtinî, şeklî ve mânevî susuzluk, belâgat sahiplerinin içlerinde ve gönüllerinde öyle bir biçimde ortaya çıktı ki sabır, sükûn, tahammül ve huzurları kalmamıştı.
 Bir ağızdan, o büyük meclisin sahibinden yardım dilemek için geldiler; o susuzluktan kurtulmak için yalvardılar.
 O ise şöhretin gösterişi ve derin uykunun ötesinde, Hak'tan gelen keşfin geniş alanını idrak etti; o büyüklerin susuz hâlini ve yakarışlarını konuşmadan, dilini açmadan anlayıverdi.
 İdrîs Simaü'l-Luğmân—İmâme ve Hücetü'l-Kaşifin olan Hakîm Atâ (kuddise sirruhu) yüksek bir himmete mazhar olup Levh-i Mahfûz'nın sırlarını öğrenmişti. Bir gün şöyle buyurdu: "Dostlar! Susuzluğu gideren bir su ve içindeki ateşi söndüren bir şarap gereklidir."
 Bu sözün hemen ardından o müstesna inziva mekânının toprağı sarsıldı, ortası yarıldı, fırıncı ocağı gibi alevler yükseldi. Susuz olanlar ateşin tam ortasında kendilerinden geçtiler. O sırada

sultandan bir kadeh gönderildi. Bilge onu eline aldı, o sudan tek nefeste alev yaktı ve padişaha uzattı; padişah da aldı içti. Sonra kendisi bir nefes daha aldı. Bu hâl herkesin dikkatini dağıttı; her birine birer kadeh ikram edildi. İçenler o anda görünmez nurları hissetti, gaybî sırlar açığa çıktı.

Böylece susamışlığın yükü ve özlem ateşi kalplerinden silinip gitti; iç âlemleri şifa buldu, ışıkla doldu. Nihayet, erişilmez mertebelerin sahibi *Hazreti Hızır Sa'deddîn* el-Kutbü'l-Aktâb (kuddise sirruhu), o şiddetli kıvılcımı ve alevleri söndürdü; böylece parıltı ve ışınlar yine gizlendi.

Orada beliren bir kadeh vardı ki ona "Aşk Kadehi" denir. O kadehten feyz şarabını içen rındân-ı meclis, meyhanede hâl u cezbeyle mest olur, huzurla sarhoşluğa erer.

İşte o mabet, bir gül bahçesidir: merhamet bağlarından yardım bulan, gonca gonca açılan bir gül meyhanesidir. Ve o inziva, ebedî bahçenin cilâlı köşesidir; burada akseden asıl hayat pınarıdır. Biz de onun şanına izafe edilen, iç içe harmanlanmış şarapları sunan sulayıcılarız.

Halvetimiz sultanımızın eğlencesidir,

Aşk ehlinin buluşma yeridir.

Onun feyz mabedi ise âşıklar topluluğunu kuşatır.

Fena ile fakr harabelerinde kadeh kadeh dünyanın zevkini tattıranlar,

O inziva meyhanesinin saf aşkından pay almazlar.

Çöllerden alev yükselirken susuzdular;

O inziva kadehinden aşk iksiriyle doyunca ferahladılar.

Derken gökyüzü şaşırdı, o inziva âlemi,

Ruhlara can verdi, düzenini yeniden kurdu.

Yüzüğünü kaptı, Hazînî inzivâya çekildi

Kendi adıyla saltanat sikkesini bastı.

Onun acayip ve garip tecellileri halkın önünde zuhur edince, şanı kâinatın dört bucağına yayıldı. Horasan yurdunun bağrında bir peri misali ortaya çıktı; sürdürdüğü çile ve mücahedelerle her yerde anıldı. *Baba Maçin* adıyla şöhret buldu.

Bir kuş gibi havada uçup, gönlünün dilediği her yere konuyordu.

O yüce zatın sırlarının haberleri ve eserleri kulağına ulaşınca, kıskançlığı onu coşturdu.

Ve onu engellemek amacıyla Türkistan'a doğru yola çıktı.

Yasi şehrinde Sultan-ul Meşayih'in huzuruna geldi.

Dedi ki: 'Sen misin halkı saptıran?'

Sultan, onu bir sütuna bağlamalarını emretti.

Ve Hakim ile Süleyman, beş yüz sopa vurdukları halde o kişi sessiz kaldı.

Bir sopa daha vurduklarında 'Allah Allah' diyerek feryat etti.

Ve Sultan-ul Meşayih'in huzurunda tövbe etti

Ve dedi ki: 'Hakikat parıltılıdır, batıl ise boş ve başlangıçta parıltılı görünse de değersizdir.

Gerçi ben yanlış söz söyledim, şimdi anladım ki ben kendim sapkınmışım.

Sonra soruldu ki: 'Beş yüz sopa altında inlemedi de, bir sopa yüzünden feryat etti, bunun hikmeti neydi?'

Hoca Ahmed Yesevî buyurdu ki: 'Onun sırtında bir şeytan (nefs-i emmare) barınıyordu. Ve onu her yöne saptırıyordu. Beş yüz sopadan sonra o şeytan kaçtı. Ve bir sopa da kendisine (nefsine) geldi. İşte bu yüzden etkilendi.' Sırtına baktıklarında, sadece bir sopanın izini gördüler. Onu halvete ve kırk günlük çilelere çekti. Ve tarikat büyüklerinden edindiği birçok özel çileyi ona yükledi, ta ki o da tarikatın kâmil mürşitlerinden bir Sultan (mürşit) olana kadar. Rahmet ve rızvan üzerine olsun.

Bab-i Maçin nihayet, kendi hevesinden kurtuldu ve ibret aldı
 Ezeli Nakkaş'ın sanatı, onun ruhuna ve canına işlendi.
 Her biri Sultan'ın eliyle nakışedildi.
 Sultan'a yakınlığı, Hoca Ahmed'i baba (mürşit/pir) olarak görmesine sebep oldu.
 (O), varlık bağından, varoluş kaydından kurtuldu.
 O, yolda olanları başka hiçbir şeye değil sadece kendine cezbetti.
 Cezbedilmişlerle yola çıkanlarla, yolu sağlam ve arzu edilir kıldı.
 Sultan dedi ki: "Her kim bizim dergâhımıza aslan gibi gelirse,"
 İddia ile (kibirle), bu meydana cesurca ayak basarsa.
 Çabucak o, aslanlıktan kurtulur ve tilki olur.
 Çünkü bizim meydanımızın hırçın aslanını (hakikatini) görünce (haberdar olunca).
 Ve kim tilki gibi, zelil (alçak gönüllü) bir şekilde dergâhımıza gelirse,
 Çabucak o, bizim yolumuzdan aslan gibi çıkar.
 Eğer bu dergâha alçak gönüllü gelersen, seni yüceltirler.
 Ve eğer kibirli (yüksekten) gelersen, gayret seni anında bağlar.
 Bizim velayet ehlinin kapısından edeb ile geç.
 Ta ki o erlerin gayreti seni alt üst etmesin.
 Sakın nefsinle ve şeytanın hilesiyle kendini süsleme.
 O süs değildir; o baştan sona senin kirliliğindir, lekendir.
 Kendi az ilmine ve aklına güvenme.
 Dünya aklınla gönül ehline az karşı çık.
 Tam tevazu ile ahiret ehli tarafına yönel.
 Bu, bizden ilahi lütufla kendi içinde saf doğan kişinin işidir.
 Kafanı uykulu akıldan, hayali ilimden uzak tut.
 Hâl ehlinin kâmil aklına karşı çıkmaktan kaçın.
 Yıllarca gönül aynasını cilalamışlardır.
 İstekle (hakikat arayışıyla) bıkmamış, ne gündüz ne gece uyumamışlardır.
 Onların bilgisi, yanıltıcı düşünce ve hayalden değildir.
 Onların bilgisi, Azamet ve Celâl Sahibi'nin (Allah'ın) huzurunda fenâ eseridir.
 Onların iç âlemleri, fenâ nurlarıyla aydınlanmışlardır.
 Seninki gibi, nefs ve hevesler ateşinde yanıp kavrulmaz.
 Onların ilmi, ilahi bir gül bahçesinin derinliğinden gelen bir esinti gibidir.
 Senin ilmin ise nefsanîyetinin görünümünden kaynaklanan bir dikendir.
 Diken ve gülün her bahçede menşei bir olsa da,
 Diken gülden ayrı kaldığında, yanıp kül olur.
 Ama diken, narin eteği (gülü) ne kadar incitse de,
 Kokuyu ve idraki bilenler (arifler) onu taç gibi başlarına koyarlar.
 Gülsüz dikenî ateşte toprağa ve küle çevirirler.
 Oysa iyiler (arifler), dikensiz gülü (saf manayı) kendilerine taç yaparlar.

Nasipsiz olan kişi ise aylarca, yıllarca dikenlikte kalır
Fal ilmini erlerin hâl ilmiyle besle;
Eğer bu sırdan yoksunsan, elini ondan çek, haline terk et
Rüştünü bulduysan Buhârî'nin ilmiyle ve gülün nazlı kokusuyla onu ağırlayıp sakla;
Zorluklarını gider, çiçek demetinin arasında gizle.
Ta ki mananın hoş huyluları, lütuf ile desinler ki:
"Yeni çıkan dikenin yüzünde bile gül, letafetle ortaya çıktı"
Nefsinin filini bu yoldan gönül Kâbe'sinin üzerine sürme (Fil-i Nefset)
Fil Ashabı'nın hikâyesini ve kıssasını düşün
"Ababil kuşları ordusunun içinde Kâbe, taşın arşın üzerindedir;
Uyanık ol, yoksa seni cehennem dibine atmasınlar.
Taş yağmuru, nefsin öldürölmesini umarak üzerine boşalacak;
Bir vakit gelir ki rüzgârın kucağında kanla savrulursun
Gökte kibirlenen ay bulutu gibi kabarmayı bırak;
Zira Kâbe'nin çevresinde dervişlerin kalbine gam salarsın
Nefsin dev filine güvenip tatlı bir hayat sürme;
Zâlimlerin ordusu, Kureyş'in Kâbe'sine hücum edecek
Ey madem Ababil gibi görünseler de hallerinde alçakgönüllü,
O fil ve minicisini yumuşacık toza çevirirler
Güçleri; zor gücü ve kolla değil, nakil, kader ve sözledir
Fakat bu vasıflar utanç ve alçaklığa mahsustur;
Mâna ehline bu cismani hallerin ne işi var
Kendine merhamet et, Allah'tan da ürk,
Dervişlerin kapısına gel, hep birden
Orada teslimiyet, rıza, fakr ve beğenilmemeleğe alıştırlar;
Seni nefsinden kurtarıp sırrın kâhireti yaparlar
Rivayet olunur ki birkaç kimse geçim peşinde Yesi diyarından ayrılmış, başkentte ali huzuruna
çkarılmış, oradan bir köşeye çekilmişler.

İmam sordu: "Hangi diyardansınız ki sizde iyiliklerin nişaneleri, alnınızda ise pek çok çözüm
belirgin?"

Onlar da, "İçinde çok feyiz bulunan Yesi diyarındanız" dediler.

İmam, "Hoca Ahmed Yesevî şeriatla ihtilaf mı etti?" diye sordu. İlim talebeleri ise, "Biz bilmiyoruz.
Ancak on binlerce müridi vardır ki sürekli olarak murakabededirler ve beşeriyetin bağlarından,
engellerinden ve alakalarından arınmışlardır. Her biri o sahada birer aslan gibi kükremekte, o vadide
coşkulu bir deniz gibi dalgalanmaktadır. Kimsenin onlara karşı koymaya ne gücü ne de haddi vardır.
Onlara kötülük yapanlar belalara müptela olur, canlarını yakanlar ise zorluklarla sınanır."

İmam, "Gidip o gücü deneyeceğim" dedi.

Çözumsuz üç bin mesele (hüküm) topladılar ve kırk müftü ile yola çıktılar. Hazreti Şeyhü'l-
Meşayih'a bu durum malum olunca, bu vaziyeti ehil arkadaşlarına ve dervişlerine havale etti; onlar
da haberdar oldular.

Sofulardan *Muhammed Danişmend'e*, "O üç bin zor meseleden binini sen üzerine al" diye
emretti. O da kabul etti. Manevi bir teveccüh gösterdi.

İmam'ın vücuduna bir titreme geldi ve şöyle dedi: "Ne tuhaf bir boşluk! Bin mesele (hüküm) benden kayboldu!"

Yine (Şeyhü'l-Meşayih), *Hakim Ata* ve *Hoca Süleyman*'a emretti; onlar da Ahmed'den (yani İmam'ın aklından/kalbinden) bin meselenin daha ruhani yolla alınmasını sağladılar. Böylece bin mesele daha İmam'ın gönlünden silindi.

Bu manevi keşifler ve gözlemler devam ederken bir olay geldi. Bunun üzerine Hazreti Sultan, "Dikkatli olun ve dervişlerin ne halde olduğunu iyi gözetleyin" diye emretti.

Elindeki manevi hazinenin derinliklerini dikkatle incelediğinde gördü ki dünyanın bir köşesinden bir âlim, sınamak amacıyla bu hanedana yönelmişti. Kalbinde üç bin zor mesele biriktirmişti; bu meselelerden ikibinini, bu büyük zatların yalnızca teveccühü ile kaldırmış, geriye kalan bin tanesini de kendisinin kaldırmasına izin verilmesini istemişti.

Ancak onlar, "Bırak kalsın, ta ki onunla kötü bir akıbete uğrasın" dediler.

Birkaç gün sonra İmam, arkadaşlarıyla birlikte oraya vardı. Şeyhü'l-Meşayih'i, ters çevrilmiş bir kürk giymiş ve başına bir kuzu derisi külah takmış halde görünce şöyle dedi: "Halkı saptıran sen misin?"

Şeyhü'l-Meşayih şöyle dedi: "Üç gün boyunca cevap verilmeyecek. Misafiri üç gün rahatsız etmek sevap değildir. Zira Kâinatın Efendisi, Varlıkların Özü ve Serveri olan yüce Zat (Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun) buyurmuştur ki: 'Bir misafir geldiğinde, o bir kâfir bile olsa üç gün boyunca onu yoldaşa ağırla'".

Bundan sonra bir minber hazırladılar ve İmam'a o minbere çıkması için işaret ettiler. O da minbere çıktığında, "Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi ve sallim" dedi ve sustu.

Çünkü onun kalbinin ruhundan bütün faziletleri silip süpürmüşler, aklının sayfasından da bütün sorunları almışlardı. Hali ve sözü kesilmiş, hayran (şaşkın) kalmıştı.

Hazreti Sultan (sırrı mukaddes olsun) buyurdu ki: "Garip meseleleri ve acayip faziletleri neden açığa vurmuyorsun?" O da şöyle dedi: "Üç bin meseleyi, kalbimin hazinesine üç bin ok gibi atmıştım."

Onları tek tek benden koparmak isterdi; fakat tüm okların saklı olduğu hazinenin içinden ayırıp çıkardığında gördüm ki sıradan bir bakış; ilmin gücüne dayanamaz, bilâkis muhakkak ki onun iktidar pençesi altında kalır.

Şeyh sordu: "Hâlin nasıl?"

O dedi ki: "Sizi yanıltmak için söylemeye gelmiştim; ama gelişim yersiz oldu."

Bunu söyledikten sonra minberden indi, Şeyh'e tam bir samimiyetle biat etti. Beş yıl inzivâya çekildi, çile çekti, sürekli devam etti; irşâd buldu ve icâzet aldı. Hazreti Hoca onu Horasan'a gönderdi; geriye beş talebe yetiştirmiş olarak döndü:

Şeyh Muhammed Bağdâdî

Şeyh Seyfeddin Baherzî

Şeyh Kemâl Şibânî

Şeyh Sa'deddin

Şeyh Behâeddin, Allah hepsine rahmet eylesin.

Rivâyete göre Sûrî adında bir köyden bir topluluk, evlerinin dibinde onlarla sürekli düşmanlık halindeydi. İşler kızışıp şeyhin sülâlesi saygı görünce, kinleri daha da arttı; hep şeyhle beraber olanları suçlamaya çalıştılar ama başaramadılar. Çünkü şeyh nefsine ve hevesine üstün gelmiş, kibir ve hurafeden kurtulmuştu; hiçbir zararla incinmez, devlet meşâlesi hiç sönmezdi.

Ne hizmetkârına zulmettin ne de bir düşmana haksızlık ettin. Hep sükûn, teslimiyet ve itaat hâlini koruyarak Türkçe şöyle buyurdun:

"Ne derlerse desinler; bizi bırakıp gitmeleri, hatta artık istemeye hakları kalmaması en iyisidir. (هَرُ نَى ديسا دیسونلار ایتیم کیراک بولسایى سون لار)"

Yani kötülüğe alışmış, inatçı düşmanlar ne derse desinler; eğer istekleri varsa ve yerine getirmek gerekiyorsa, aldırmasınlar. Çünkü işimiz teslim ve rıza, itaat ve sadakat üzerinedir; bu yolda ne duraklama ne de geri dönüş vardır. Sen de "sözümde sadığım" diye yüce Rabb'inin nurî vaadini tasdik ettin ve "ateşimiz kıyamete kadar sönmez" buyurdun.

Her ne kadar kinle dolu karanlık kalpler gökyüzünü duman gibi kaplayıp bu mânevî aileye sıkıca sarılsalar da, zaman gelince kendi putlarına saplanıp sefaletin ve pişmanlığın pençesine düşeceklerdir.

Bu halk birbirleriyle gizlice anlaştı, nifakta birleşti; çok sevgili müridin Kâyyî'yi gece vakti gizlice zaviye duvarından aşağı attılar ve gün doğunca onu hırsızlıkla suçlamayı planladılar. Bilmiyorlardı ki bu iftira kendilerini zan altında bırakacaktı.

Gün ağarınca zaviye kapısında toplandılar, "O şeyhimiz kötü bir iş yaptı, biz de yaylarımızı çıkardık; hemen vurulsun!" dediler. O birkaç münafık içeri daldığında, yüce Sultan büyük bir öfkeyle şöyle ferman etti:

"Azametimi gösterip o alçakları susturacağım!"

Fakat çok geçti; haksızlık edenin vay hâline...

Hace şöyle buyurdu:

"Niçin bu kadar geç kaldılar, hallerini merak ettiniz de ağladınız?"

Onlar baktılar ki sanki köpekler bir sığır etine saldırmış, yerken birbirlerini dişliyor, sonunda da uyuya kalmışlar. Kabileleri, yakarışla, istiğfarla, gönül kırıklığıyla geldiler; Sultan'ın mükerrem kapısına varıp dil dökerek niyazda bulundular. Sultan-ı Azîm, onların sıkıntısı için hayır duası etti ve böylece o belâlı kapıdan kurtuldular. Fakat hâlâ açık kapılarında duruyordu.

"Ey Allah'ın dostları, ihanet, kurnazlık etmeyin,

Zira o size çabucak geri döner.

Ansızın kibir rüzgârı eser,

Seni bir çırpıda altüst eder.

Cennet görünümlü olanlara üzülmeye,

Zira fânî olup cehennem dibine düşerler.

Özellikle padişahların şeyhleriyle asla tedbirsiz olma,

Hiçbir zaman «tetikte ol» emrini unutma.

Çünkü onların makam edinişi, Allah'ın zatına dair bir yönelmedir,

Çoğu, celâl ve azamet sahibi mevkilerdendir.

Kılıçları açık ve doyumludur,

İki başlı Zülfikâr kadar keskindir.

Kılıçlarını rastgele kimseye saplamazlar;

Edebsizeyse bir çırpıda (sertçe) vurarak incitirler.

Bir rivayet vardır ki bir talebe sordu: "Şeyhler, Allah'ın emrinin azameti ve kullara karşı şefkatleri yüzünden bir tehlikeye/çıkmaza düşebilir mi? Çünkü insanlar onların gaybî kılıcının yarasından zarar görebiliyor."

Cevaben şöyle buyurdular: «Kaşlarımın ortasına dikkat kesil!»

Dikkatini verince çıplak bir kılıç gördü; ucu göğe dönük, tek başına yükseliyordu. O, gafletle başka yöne döner dönmez kılıç ansızın kör bir hamle indirdi; sonra geri döndü ve yere düştü. Tedirgin olup o velayet kapısının eşiğine yüzünü koydu ve dedi ki: «Anladım ki edebe aykırı gafiller, kendilerini Evliyâullâh'ın ayıplarıyla kılıçtan yaralarken bulurlar. Allah rahmet eylesin; Evliyâ ne zaman kimseye kılıç çekmiş olsun?»

Rivayet edilir ki bir gün öyle neşeliydi ki meclise sığmıyordu, etraf dar geliyordu. sülûk yolunda iki tuhaf hâl ortaya çıktı.

Bunlardan birincisi, oğlum İbrâhim'dir; ikincisi ise bembeyaz bir attır—sâdece Şeyh'in düz ve emin adımlarını temsil eder. Oğlumun vefat haberini getiren her kim olursa, şükran niyetiyle ona o atı hediye edeceğiz.

O davette hile ve nifak içinde bulunan düşmanlar, on iki yaşındaki, henüz şerîî olgunluğa erişmemiş Şehzâde İbrâhîm'i ıssız bir yerde, uykusunda bulup şehîd ettiler. Kanıyla ellerini boyayıp, kesilen başını bir çarşıfta saklayarak huzuruna getirdiler. Sordu:

— Bu nedir?

Dediler ki:

— Yeni doğmuş bir çocuk; taze meyve gibi...

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

— Meyve olgunlaşp da tadına varsaydınız daha iyiydi.

Yani, o vakte dek ilâhî kulluğun tatlılığından zevk alırdı. Daha fazla bir söz söylemedi. O atı onlara geri verdi, davetlilerinden gelen mehir de dâhil olmak üzere kendi yakınıyla, çocuğunu öldüreni nikâhlayıp üzerinden hakkını kaldırdı. Bugün hâlâ kimse ona karşı kin tutmuyor, diyet dâvâsı açmıyor; herkes güven içinde. Ne büyük kerem, ne kahraman bir yürek!

Dünyada böyle meşhur bir şöhrat kimde var?

O şimşekten bir kıvılcım dağın üzerine düşse, dağı ortasından yarardı.

Denizden bir damla akıverse, keder bulutunun altında yüzersin.

Ne tuz yığını gibi yükselen bir dağdır bu, ne de tahammül okyanusu!

Gör ne ikram, ne fazilet, ne ilim.

O günlerde ömrü tab'î olarak yüz yirmi yılı.

Her nefesi bir kerâmet, her sözü bir âyet idi.

Ayrıntısı uzun defterlere sığar; dar görüşlüler tümünü kavrayamaz.

Kısa yazmayı tercih ettim.

Çünkü onda gizli kanunlarda işaret ve ima vardır; o, en yüce makamların doruğuna erişir. Kader işlerinde rehber, temiz fıtratlıların önderi, sıkıntılı gönüllere deva, cömertlikte deniz misâli, yiğitlikte timsâl; şeriat hükümlerinin tecelli edenidir. O, Mustafa'nın (s.a.v.) nadide incilerinden geçit kapısı, Ali soyundan mukaddes, istişarenin piridir. Yesevî lakaplıdır. Kutb-ı vilâyet dairesinin merkezidir; hizmetle meşguliyet sâhasının odağı, saadet göğünün güneşidir; mana denizindeki inci kabuğudur; iş bilenin gönlünde makbuldür. Allah'ın kapısında seçkin velîlerden, her adımda ulviyete eren, sadelikte sırdaş olanıdır.

Ali gibi hayâ sahibi, nur saçan; güzel ahlaklı (Hüsn-i hulûk), Hüseyinî ahlak, Hamze gibi cesaretli; Abbas gibi temel; el-Samed yardım gören, aziz, ebede dek süren; kutb-ül-a'tâb (kutbların kutbu); Sultan Hoca Ahmed — Allah sırlarını mübarek kılsın — buyurur ki:

"Bizim izlediğimiz yolun, önce gelen büyüklerimizin şiarı olarak öne koyduğumuz kırk dört makamı vardır. Bu yolda yürüyenler için bu makamları elde etmekten başka çıkar yol yoktur. Herhangi bir şeyh bu yüce makamların bir tek mertebesini bile tek başına kazandığını iddia ederse, yüksek şeyhlik hakkını gaspetmiş olur; kıyamet günü yüzü karalanacaktır."

Allah'a sığınırız, aşağıdaki kırk dört şey boş ve anlamsız iddialardan, ahiretin karanlık sıkıntılarından korur:

Birincisi - Teveccüh, ikincisi - İlmi, üçüncüsü - Sabır ve hilm, dördüncüsü - Akıl, beşincisi - Vakıf, altıncısı - Selâmet, yeddincisi - İnzivâ, sekkinzincisi - Kanaat (yetinme), doqquzuncusu - Sadakat, onuncusu - Yakîn (kesin inanış), On birinci - ibadet; on ikinci - zikir; on üçüncü - zühd

(tasavvufi el-verişsiz yaşam); on dördüncü – takva; on beşinci – tevekkül; on altıncı – ümit/iyimserlik (tefâül); on yedinci – şükür; on sekizinci – rıza; on dokuzuncu – sabır; yirminci – safiyet; yirmi birinci – cömertlik; yirmi ikinci – ihlâs; yirmi üçüncü – ahlâk; yirmi dördüncü – vakar/merhametli sakınma (ver’); yirmi beşinci – tevazu; yirmi altıncı – hakkı korkusu (hûf); yirmi yedinci – ümit (recâ); yirmi sekizinci – yumuşaklık/merhamet (reqt); yirmi dokuzuncu – şevk; otuzuncu – zevk/ruhsal lezzet (zauq); otuz birinci – lütuf; otuz ikinci – kerem; otuz üçüncü – hidayet; otuz dördüncü – huşû’ (secde ve ibadette alçalma); otuz beşinci – teslimiyet; otuz altıncı – dîn ve bağlılık; otuz yedinci – hikmet; otuz sekizinci – paklık/masumiyet; otuz dokuzuncu – firak (ayrılık/sevda); kırkıncı – vecd/mecnunîlik (devânelik/ilâhî sarhoşluk); kırk birinci – ızdırab (cefâ/elem); kırk ikinci – haya/edep — makama ulaşmanın vesilesi; kırk üçüncü — (metinde eksik olabilir); kırk dördüncü – yakınlık (Hakk’a yaklaşma, kerbiyet).

Hazreti Şeyhü'l-Mashayih (kuddise sırruhu) şöyle buyururlar: Bu yola gönül veren ve mürid olmak isteyen kimse sağlam olmalıdır; şeriatın şartlarına bağlı, tarikatın adabına riayet eden ve hakikatin alametlerine layık olmalıdır. Böylece şeyh, müridin nerede bir sıkıntıya düşerse onu çözebilir, bizzat kendi kudretiyle o düğümü açsın ve hakikatin özünü ona izah etsin. Bununla mürid seyr-ü sülûk yolunda ilerler, tek başına kalmaz, bir merhalede takılıp kalıp kendini yetinmiş saymaz; şeyh onu maksadına ve muradına kavuşturur. Böylece pîrlik ve mürîdlik hakikaten ortaya çıkar, âlemden bir kapı aralanır ve kişi ebrâr ile mukarribîn zümresine dâhil olur.

Bu makamlar ve bu soy—

Şeyh olmadan, mürid olmadan olmaz.

Niyazı bırakma hiç kimseye;

Ruhunun kanadını kafese çevirme sakın.

Kendini başkalarına tutsak etme,

Hiç kimseye tam razı olup durma.

Evrenin dört bir yanını ara:

Hakkıyla bir şeyh bul, hak et ki huzuruna varasın.

Sadakat köşesine çekilip, edeb denizine dal,

Tam bir salık ol, Hakk’a yakın, kemâle ermiş.

Dışını, içini ona emanet et—

Sır hazineleri açığa çıksın sırf senin için.

Vakit kaybetme, o bağlılığı hemen yakala;

Fazla oyalanma, elini uzat süratle.

Ruhani bir şefkat bulduysan,

Kendini onda fânî kıl, benliğini yok et.

Kendinden sıyrıl, ona sımsıkı bağlan;

Ruhunun kanadını bağlıktan kurtar.

Aldatmacaya meydan verme, oyun peşinde koşma;

Ömrü, zamanı ganimet bil, sohbetine koş.

Mevt yatağına uzanmadan evvel

Ezeli Hakk’a yönel, derin nisyani kır.

Rehberinin eteklerine sarıl—

O, seni adalet divanına götüren ehildir.

Varlığın sırlarını bir an kesip özetler,

Cansız kalbi ancak vuslatla diriltir.

Yokluğun dar zindanından kurtulup
 Hakikat ufkunda ilk adımını atarsın.
 O, seni oluşun lekelerinden arındırır,
 Ruhunu sadece coşkuya talip eder.
 Bir an bile yok olma gözden—
 Huzurunda daima hazır, vekil ol.
 Yakınlık bakımından seni temsil eder,
 Tarikatın terbiyesinde seni yetiştirir.
 O'nun nazarında hep hazır bulun;
 Dışınla, içinle her bakımdan yaraş.
 Şeytan'ın okuyla sakın oynama,
 Tir-i İblis'e hedef olma sakın!
 Onu yakınlaştırma vaktini kısaltarak,
 Dilinden çok kesin hükümler savurma!
 Daima onun iradesiyle iş gör,
 Kendi iradeni sil, yok et unut!
 Halkın kabulü veya reddi seni bağlamaz,
 Bu iki kaydı gönül levhasından sil!
 Şeyhi şöhreti için seçme sakın,
 Kalabalıkların ona rağbetine aldanma!
 Şeyhin esasını, cübbesini görmezden gel,
 Davud'un yüzüğü, sarığı aldatmasın seni!
 Onun tekkesini, kapısını bırak,
 Halkın yanında kadehini görmezden gel!
 Halkın övgüsünü de yergisini de dinleme,
 Senin için önemli olan onun iç âlemidir.
 İç âlemin sana açıldığında,
 Onun gönül çekimi çeker seni kendine.
 Uykuda da uyanık da senin yoldaşındır o,
 Onun irşadı apaçık bellidir zaten.
 Ey canımın canı, aziz varlığım!
 Ona mürid ol, tâbî ol gönülden!
 Ki seni âlemlere azîz kıldı o,
 Baştan sona canını ebedîleştirdi o!
 Şöhretinin gururuna kapılma sakın,
 Halkın sarık sardı diye övünme sen!
 Çok mânâlıdır, boş söz değil bu sevgi,
 Aslî özelliştir, söze gerek yok ki!
 Mârifetlerine kapılıp gitme sakın,

Süslü sözlerine kanıp aldanma sen!
Onun kerâmetleri görünür olmasın sana,
Halleriyle mürid olma sakın ona!
Keşifleri, halleri, kerâmetleri neyse,
İnkâr da etme, fakat dayanma onlara!
Kerâmetler zincire vurulmuş gibidir,
Onlarla uğraşmak seni belâyâ sokar.
Hakikatten uzaklaşıp mecaza düştün,
Şa'beden kaçan, şa'be ile kaldın kaldın!
Bakıp seyretmeyi bırak, geç artık,
O'nun dergâhından sor yolun hâlini!
Allah'a vuslat yolunu O'ndan iste,
O Mâbud'a nasıl erişilir, öğren sen!
Yakınlık nasibi nasıl elde edilir?
O'na nasıl kavuşulur, ey gönül ehli?
Bana da yakınlık ve vuslat gerek,
Kerametlerle halledilmez bu iş pek.
Reddet ki yükselişin kaynağı açığa çıksın,
Ona karşı mücadele et ki yakınlığın artsın!
Hak yakınlığından maksat nedir peki?
Hak yakınlığı verir sana parlaklık, güzellik işte!
Kanat gerek ki feyzin artsın senin,
Gönlünde ilahî aşkın zevki yol bulsun derin.
Bir coşku salar yüreğinin ta içine,
Hasret acısı karışır ruhunun özüne.
Gönlünden dünya sevgisini söker atar,
Huzurunda cemâliyle yüz yüze gelirsın artar.
Hakikatler garip yollar açar sana,
Canına, gönlüne arındırıcı bir yıkama sağlar.
Hakikatler yükseltir insanı,
Eder seni değerli, üstün bilinir anı.
Zorlukların sana parlaklık, olgunluk verir,
Bu hallerden geçerek kemâle erersin derler.
Adım adım olgunluk (ricâl) mertebesine erişirsin,
Müşâhede (görme) hâli kusurlarını bağlar, yok eder işte.
Önünde yüz tuzak olsa da kurtulursun nasıl?
İşte o kanat sayesinde aşarsın hepsini lâkin!
Hâl sahibi olmak ve yükselmek zordur bu iş,
O kanada bağlanmak şarttır, gerekli her kiş.

Kanat ırp! Yol bilen bir rehber olsun,
 İnsanların hakikatlerinin sırrına vâkıf olsun.
 Tâ ki kalbe doğan ilhamları seçebilsin,
 Yükseldikçe onlar seni arındırsın.
 İlerleyen mürid yücelir, değer kazanır,
 Fenâ (yok oluş) makamında tek ve benzersiz olur.
 Öz varlığından sıyrılıp arınırsa,
 Her an O'nun hasreti daha da artar, çoğalırsa!
 Ta ki dönüşüm (tagayyur) hâsıl ola onda,
 O dönüşümle birleşme (ittihad) bula onda.
 Nihayet o hasret (derd) dönüşüm bulunca,
 Vuslat yolunu ve yöntemini bulunca.
 Bundan sonraki yolculuğu artık,
 Vuslat çadırlarının gölgesinde hep.
 Yüz kapılı çekim gayretiyle,
 Pişer de olgunlaşır işte o hoş nefes.
 Gayret, seni dil ile anlatılan önder eder,
 Senin çabalarını yoklukta (fena) eritir.
 Seni bu varlık (vücut) kirinden arındırır,
 Fenâda seni toprak gibi ezer.
 Kurtarır seni kibir ve kendini beğenmişlikten,
 Gözünde bu varlık bir diken kesilir.
 Bırakırsın değerlilik ve aşağılanmayı,
 Kudret Sahibi'nin eşiğine varırsın.
 Tamamen sıyrıldın her şeyden, arındın,
 Her acıdan ve kirden tertemiz oldun.
 Katıksız arınma seni doldurur,
 Seni benzersiz kıldılar artık.
 Allah'ın huzuruna mahrem kılar seni,
 Hatta kendinde Allah'ı gösterir seni.
 Eğer bir şeyhten bu eserler (alametler) gelmiyorsa,
 Çabuk kaç onun yanından uzaklaş.
 Eğer eser görmüyorsan, inkâr etme sakın!
 Sakın ha! Onu inkâr sözü söyleme.
 Ruhaniyetin varlıkla ilişkisi olmaz,
 Bu alametler ondan meydana gelmez.
 O alametlerin yokluğu sendendir,
 Ona bağı yoksa kurtuluşun da yoktur.
 Her riyakâr mevsiminde açar,

Bir bülbül hikâyesini güle anlatır.
Gerçi Güneş her şeyi aydınlatır,
Fakat bazı bitkileri de kavurur.
Gölgede büyümüş olan bitki,
Güneşten perdelenir saklanır.
Yani dünya güneşinden uzak kalır,
Ona bağı perde arkasında gizli kalır.
O mâhûd (saklı) yüze, Güneş'ten bile erişilmez,
Arzu edilen cemâlin seyrine ulaşılmaz.
Öylece perdeler ardında kalır o,
Güneş'ten uzaklaşmaz hicabı (örtüsü).
O perde Güneş'ten değildir aslında,
Nisbeti (bağı) oldu perdeye sebep.
Kim ki nisbeti görmedi o Kanadı (rehberi),
Aklı başında değildir, düşmüştür yere.
Düşkündü o, sarhoştı ululuktan,
Naş (ceset) değil, bilakis tanınmaz oldu.
Cins, kendi cinsiyle uyumludur,
O cins (ruh), hepsine üstündür zaten.
Ruhanî nisbeti ara bir Pir'de (mürşitte),
Bulamazsan ondan, kenara çekil.
Kutup bile olsa, uygun değilse,
Mürîdliğinden kaç, yaklaşma ona!
İnsanlığın nefesleri, yayın kavisinden...
O ince nüktelerin ve kadîm hakikatlerin mahzeni...
Fazîletlilerin ve mücâhitlerin önderi...

Beliğlerin ve müşâhidlerin dayanağı... Büyüklerin, uluların ve âriflerin son halkası... Şairlerin mührü... "Şiirin içinde hikmet vardır, beyânın içinde sihir vardır." Mısır'ın sihirbazı... Bilgi eyvânının açıcısı... İdrak sarayının fâtihi... Mübârek görüşlü... Yol düzenleyici...

O ki fakr ile bütün ufuklarda,
Kendini ve hevasını terk etmişti.
Kâinâtta tasarrufunun kemâlinden,
Âlemler onun duâsına meyleder.
Batınındaki ateşten, aşk dökümhanesi,
Nice ham kişiler pişti, olgunlaştı.
Doğu'nun ve Batı'nın o güçlü hatibi,
Dîn bahçesinin dudu kuşu Câmî!
O ki aşk kadehini dudaklara getirdi,
"Câm" (kadeh) oldu varlığından bir isim.

Buyurdu ki: *Şeyh Ali Lâlâ* - ki *Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ*'nın halîfelerindendir. Allah'ı bilmede

âlemlere şöhret bulmuş, tasavvuf makamında hak ettiği şekilde vasıflandırılmıştır. Allah sırlarını mukaddes kılsın.

Başlangıçta taleb ile, içinde mâbud (aradığı) vardı. O yüce himmet, fıtratını âlem-i ulvîye (yüce âleme) uçmaya heveslendirdi. Batınındaki şahbâz, bu aşağı yuvadan uçmaya azmetti. Şeriat merdiveniyle, gök katına benzeyen tarıkata yükselmeye, aslı olan hakikat meydanına dönmeye niyet etti. "Her şey aslına döner" (Küllü şey'in yercuü ilâ aslıhî). Uykuda da, uyanık da bu başarıyı tamamlamaya ve bu manevi bağa yardım edecek bir devlet (lütuf) bulmaya dikkat kesilmişti.

Bir gece, gündüz gibi aydınlık bir müşâhede ve uyanık baht gibi kutlu bir rüya gördü: Bir göğün semâ katına kurulmuştu. Altında çok sayıda insan bekliyordu. Bir yükselen sâhibi gördüm; o mi'râca (merdivene) adım koyuyor, teker teker onları bulutlar üstündeki göğe çıkarıyordu.

O yüce vâkiâyı ve değerli rüyâyı, o kurnaz kuyruklu yıldız (keyvân), o akıllı seyyâre - *Şeyh Ali Lâlâ* - babasına arz etti ve edebini her zerresiyle anlattı. O büyük zât dedi ki: "Ey oğul! Onu tanıyor musun ve sonunun adını biliyor musun?" Dedi: "Tanıyorum ve biliyorum ki beni de göğe çıkaracak ve o yükselenlerin çoğuna beni üstün kılacak." Dedi: "Onu iste! Çünkü Rabbanî hazinenin anahtarı, samedânî (ebedî) define sandığının açarı, mânâ semâsının kapılarının yıldızı (anahtarı) sensin!"

Fütûhâtın (manevî fetihlerin), urûcun (yükselişin) ve terakkînin (manevî ilerleyişin) - o alçak toprak hücrelerinden (bedenden) yüce feleklerin zirvesine doğru - tamamı O'na (Allah'a) havale edilmiştir, O'nun takdiriyledir.

Yüceler Yücesi, Âlemlerin En Seçkini, Âriflerin Burhanı (Delili) *Şeyh Ali Lâlâ* -kuddise sirruhû- (Allah sırrını mukaddes kılsın), kendi diyarından çıktı ve Yâr'ına vuslatı aramak için yola düştü. Rabbanî bir Mürşid arayışına girdi ve her işinde O'nun (Allah'ın) bildiğini hedefledi. O Gaybın Şahidi'nden bir nişane istiyordu. Herkesi imtihan terazisi ile ölçüp tartıyordu.

Nihayet, tarikat dergâhının eşiğinde, o yola lâıyk olanların sığınağı, *Meşâyih Sultânı, Manevî Hükümdar, Seyyid Alavî, Hazreti Hâce Ahmed Yesevî* -kuddise sirruhû'l-azîz- (Allah onun aziz sırrını mukaddes kılsın) hazretlerine ulaştı. O zamanlar kutbiyet (manevî eksenlik) makamıyla meşhur ve ünlü olan o hazretin huzurunda birkaç yıl ikamet etti. Bir gün, Hârizm ülkesinden gelen bir yolcu, o kutbî mertebenin dergâhına misafir oldu. Orada bulunanlar sordu: "Hârizm diyarında, tâliplere (dervişlere) tarikat adabını öğretecek, mecnunlar silsilesi (aşk ehli dervişler) zümresini harekete geçirecek biri yok mu?"

Yolcu dedi ki: "Evet, bu zamanda genç bir zat ortaya çıktı. Atıyye-bahş (ihsan dağıtıcı), fenâ-sîmâ, tendir-hoş (gönül alıcı), âsmân-fersâ (göklere ulaşan) eserler sahibidir. Öyle nasihatler ve öyle velâyet nurları ondan zuhur etmektedir ki; o, gayb üstü gayb âleminin, kalpler semasının dünyayı aydınlatan güneşi, ulu ve yüce saadet yıldızıdır. Onun adı *Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ*'dır."

Şeyh Ali Lâlâ, inzivâ köşesinde bu kıssayı işitip bu ismi duyunca...

Gönlündeki hazinenin kıymetini bilmeyen kişi, o mâneviyat mücevherlerinin şahidi olan (*Hâce Muhammed Pârsâ*) hazretlerinin huzuruna geldi ve izin istedi. Her ne kadar kış mevsimiydi, âlem zemherir soğuğunun izlerini taşıyor ve hava kar yağışlıydıysa da, şiddetli özlemine ve uzun süren ayrılık acısına engel olunmadı. Türkistan'dan ayrılıp yola çıktı. Harezm'de karar kıldı. O büyük zât ile tövbe ve bağlılık ahdi yaptı. Böylece çok eski, köklü arzusu ve uzun zamandır peşinde olduğu maksadına kavuştu. Nihayet onun terbiyesi sayesinde o yüksek himmet sahibi, asil fıtratlı kişi, irşad makamına oturdu.

Ara, bul ki murâdına eresin!

İstediğin kapı, senin gayretinle açılır.

Talepsiz kimse Dost'un yoluna varamaz.

Arayışta ciddiyet, çaba ve gayret güzeldir.

İşte bu yüzden iki cihan serveri Ahmed (s.a.v.) buyurdu ki:

"Talepkâr olan kişi, istediğine ciddiyetle ve bedeniyle (bütün varlığıyla) sarılmalıdır."

O'na yüz binlerce salât ü selâm olsun!

Maksadına ulaşmak için bu yolu kim gösterdi?
Talep edenlerin çabasına gıpta et, hasetlen!
Gayret nedir? Düşmanını (nefsini) geçmektir işte!
Hakikat ve İlahlık Yanılsaması
"Lât" ile "Hak" zıttır, iki karşıt kutup,
Allah'ın Nurudur biri, öteki put!
Ey tâlip! "Lât" ve "Uzzâ"yı besleme sakın,
Hak sevgisi galebe çalmıştır zaten içinde.
Hak'kın zıddı nedir? Nefsin ve hiçliğin,
"Lât" ve "Uzzâ"dır ancak senin yokluğun!
O ateş Kıyamet Günü daha da tutuşacaktır.
Havâdan gelip çıkan heveslere bağlanmaktan kurtul,
Samimi gayret yolunda Yekta'ya yönel.
Öyle ol ki yegâne ve ehil olan tarafından sınan;
Nefsinle ruha kadar olan her şeyi incelemeye bırak.

Çünkü o kapının arayanları, Allah'ı talep edenler ve O'nun yolunu yürüyenler — hatta bütün Allah'ın kulları için — Samediyet bilgisini kazanmak ve rivayetleri/hadisleri tanımak farz ve zaruridir; zira böyle rivayet edilmiştir ve ilâhî sözün (mutlak hükmün) ifadesi buna işaret etmektedir. "Şeyhi olmayanın dini yoktur." Manevi bağlılık ve inanç kaynağı olan bu nispet öyle büyük bir saklılık ve tam bir gizlenme içindedir ki bu bağı ve ilişkinin kavranması âdetâ akıl sahiplerinin ötesinde, sıradan kavrayışın uzağındadır. Hadis-i kudsîde geçtiği üzere, velâyet sahiplerinin hakikati ancak Allah'ın nuru ile desteklenen kimselere tecelli eder. Bu tür bir açığı ortaya çıkışı başta nadirdir; sık rastlanan bir şey değildir. Bu sebeple şeyhlerin mürid üzerindeki hürmet ve yönlendirme kudreti, kibriyâ (büyüklük) makamının kabuğu ve gizlenme perdesi altında çoğunlukla örtülü kalır. Bu, acemi taliplerin ya da kendinden geçmiş arayıcıların aklıyla kolayca kavranabilecek bir iş değildir. Ayrıca şeyhsiz olmak da gerçek dindarların işi değildir; çünkü denilmiştir ki "şeyhi olmayanın dini yoktur" ve şeyhsiz kimseler şeytanın yoluna düşebilirler — Allah muhafaza. Bu yüzden canlı, velâyet sahibi bir şeyhin himayesi altında bulunmak zaruridir. Taliplerin yol üzerindeki şeyhleri tanımlarını kolaylaştırmak için birkaç şart daha belirtilecektir.

Ve şeytanın tuzaklarından kurtulup tövbe ve biat halkasına girerler; ta ki Allah'ın nuru ile destekleninceye dek. Bu durumdan, ilim-i yemin (ilmü'l-yaqîn) derecesinden âyn-ül-yaqîn mertebesine ve oradan hakk-ül-yaqîn safhasına erişirler. İnşaAllah, unvan ve marifet sahipleri — âdâb-ı kabul bilen âlimler ve ilim düşkünleri (rahmet üzerlerine olsun) — bu kapının idrâkine dair çok sayıda şart ve anahtar koymuşlardır; fakat bunların hepsini talebe ve müride tek tek sunmak uzun sürer ve öğrenimlerini aksatır.

Bu yüzden, o şartların arasından hayati, canlı, esas ve özet olanları seçilecektir ki böylece daha çabuk ve kolayca asıl maksada ulaşsınlar, vuslata erip devam etsinler ve şeytanın gafletinden korunmuş olsunlar. Allah yardım ve tevfik versin; zor işleri kolaylaştıran, talipliler için her sıkıntıyı hafifleten O'dur.

Bahsedilen sekiz şart vardır; bunlara özellikle riayet edilmeli ve onlara dayanılmalıdır. Denilmiştir ki fırsat değerlidir ve ömür kısadır; işi ertelemek doğru değildir. Bu şartlardan dördü mutlak surette gerekli, diğer dörtü ise kemali tamamlayan (olgunlaştıran) şartlardır.

Ta ki ayna her iki taraftan temizlensin ve bunlar her iki yönden sağlamlaşsın; müminin yüzü ile müminin aynası birbirinde yansısınlar ve hep birbiriyle alışsınlar ki yolun disiplini sağlam, irtibat usulü düzenli olsun. Mükemmel Sahib'in (Kemâl sahibi) cemâlinin tecellisi ve kesintisiz birleşmenin zuhurü buna bağlıdır; onsuz böyle bir varış mümkün ve düşünülebilir değildir. Aksi hâlde o vusûl ne özel bir vasıf olur ne o kabûl bir terbiye veya fayda sağlar.

Şimdi, müctedi yani başkasına tabi olan kimse için gerekli dört şartı söyleyeceğiz — bunları göz bebeği, şiarı ve huyu yapsın ki tanıma makamına erişsin ve kendini faydalı bir biçimde bağlı kılabilin.

Birincisi: nefsinin ciddiyet (celâl) yönüne yöneltsin, şüpheli işlerden bütünüyle uzak dursun; zira marifet nuru haram ve mekruhlardan örtülür.

İkincisi: boş sözlerden, eğlenceden, alay ve şakadan, aşırı şakacılıktan kaçsın; hem akıllılarla hem cahillerle hoş vakit geçirmeye kapılmasın; zevk ehli, eğlence ve gaflet yapan kimselerden uzak dursun; sürekli dindar âlimlerin ve takva erbabının sohbetine yönelsin; dünyadaki zengin, maddî menfaat peşindeki kimselerle ve sınırsız egemenlerle ilişkiden kaçsın.

Üçüncüsü: münâkaşa ve tartışmaya kendini kapamasın; boş, alakasız ve gafletle meşgul eden söz ve yazılardan sakınsın, gereksiz çekişmelere girmesin.

Dördüncüsü: gece gündüz açıkça ve sürekli olarak şeyhlerin kalplerine ve velâyet sahibi evliyanın pak ruhlarına dikkat kesilmek; inat etmekten vazgeçmek ve bu kullara (şeyhlere) itaat yolunu tutmak; inkâr izlerini ve kibir şeklini kalbin aynasından ve nefsin levhasından silmek; kendini görünüşte ve gönülde bütün bağlarla onlara teslim etmek — imtihan, soru, itiraz ve tereddüde yer vermeden. Hakiki talip, Rabbinin yardımıyla bu rahmani sıfatlarla donandığı zaman, bu niteliklere sahip ve dört şartı taşıyan kimselerin sohbetinde ve hizmetinde bulunmalı ve daha çok gayret göstermelidir ki iman ve tevekkül için layık hale gelsin.

İşte müftedâların (taliplerin) hallerinde gerekli olan o dört şart:

a. Rehberin sürekli ve sabit bir şekilde yönlendirme yapması; izlenen yolun ve meşru silsilenin kurulmuş ve sabit olması; rehberin Resûlullah'a (sallâllâhu aleyhi ve sellem), ailesine ve ashâbına bağlı bir yolun mensubu ve kaynağa devam eden biri olması.

b. Şeriatça sağlam ve mütevazı olması.

c. Sürekli terbiyeli ve edepli olması; şeriat, tarikat ve hakikat konularında âlim ve ehil bulunması.

d. Rüyaları yorumlayan, vakıaları bilen, rivayetleri tefsir eden; tasavvufun ince noktalarında ittifak eden ve dinî hakikatleri tahkik eden bir kimse olması.

Meclislerde zikir etmek, fakrı (yoksulluğun) zikirle fânî olmak, dünyayı ve mâsivâyı (=Mevlana/dostun dışında kalan her şeyi) terk etmek; ehlinin mirasını, İmamlar ve takva ehlinin süzgecinden nakletmek ve Resûlullah'ın nuruyla terbiye görmek suretiyle kişi etkili, tasarruf sahibi, faydalı, kâfi, şâfi ve tam bir hâle gelir.

Arayanlar için bu dört şart ortaya konup açıkça görüldüğünde ve şeyhler arasında bu son şartlar şiar haline geldiğinde, talebenin yolunun sapmasından, başıboş şeytanların ve kalles cinlerin saptırmasından; nefsin aldatmacasından — ki bu aldanış batılığa ve mahrumiyete götürür — korunacağı ümidi vardır. Ve murad sahipleri, rehberlik ve irşad kurumları için de, hidayet yolu ve velâyet yolunun en doğru, en güzel vahiy ile açılması; taliplerin ve âşıkların çeşitli grupları için yolun genişletilip hazır edilmesi mümkün olur.

Ey talip, kendi varlığına iyi bak: bu şartların bütün gereklilikleri sende mevcutsa — yani bunlar varsa — mübarek olsun; çünkü sende kabiliyet, tasarruf kabiliyeti, marifet ve huşu belli olmuştur. Sevimli güzelliklerin zuhurü ve gönüllerdeki ünsiyetin ortaya çıkışı yakındır ve görünür olur. Eğer o sıfatlar ve olgun hâller kemâl üzere bulunmamışsa, o hâlde kabul edilmemiş sayılır; kişinin başına ancak mahrumiyetin ıstırapı gelir. Bu ise, hayırlı ağacın (şeceretü't-tayyibe) dış görünüşlerinden mahrumiyetin verdiği zahmettir: kökleri sabit, dalları isimlerde olan o ağacın meyvelerini, cilasız bir aynada ve kapalı gözle arayan kimse, o mânevî sevdalılarının suretini ve o gizli muradların şeklini göremez.

Onların gizli muradların bir görüntüsünü tasavvur etmedi; yani bir hayâl veya benzeri bir sima icat edilmesine izin vermedi. Kalp bütünüyle ondan etkilendiği halde bu etkiler kesinlikle tamamen ortaya çıkmaz. Her hangi bir şeyhte bu şartlar mevcut değilse ve bu gereklilikler yok olmuşsa, ona şeyh denmemelidir; ondan derhal uzaklaşılmalıdır, zira hallerinin yanıltıcı olması ve sinsî bir aldatma (estidrâc) ihtimali vardır. Bununla birlikte hak arayanın ondan kaçması gerektiği kesin değildir; inkârla

ve kibirle uzaklaşmamalıdır; zira o kimsenin ruhî vasıfları ve şartları gizlenmiş olabilir — ilm ise Allah'ındır.

Yola çık ve ilim arayışında adım at:
Bu zümre bunu kuşkusuz yaptı,
Sınavlardan, tartışmalardan, münazalardan uzak,
Bu topluluk yanında bir inziva ara,
Ki onlardan fayda sağlarsın
Ve nazar edilmeye layık olursun.
Aksi halde onların neticesini bulamazsın;
Bunu içten bir coşkuyla taşı ve kendinden bil.
Gör; İskender karanlıkları gördü,
Hz. Hızır'ı görmek ise hayat suyunun ta kendisidir.
O vakit aynalar hazır durur ve yeteneğe göre verir;
Biri köşede gösterir, bir diğeri açıkça —
Bu gösteri aynaların sayısınca değişir.
Ritüel gibi farklıdır her biri;
Böyle bir gösterişin kusuru ve kötü yanı şudur ki,
Bu tür ortaya çıkış kötü bir gösterişe dönüşür.

Her ne kadar sultanın zikri ve onun menkıbesinin anlatılması samimi inananlar ve uygun hâlde olan muhlisler için kifâyet etse ve kerametlerinin tekrar ve nakli o fakr silsilesinin şeyhlerine (ruhları şâd olsun) layık düşse de — zira onlara benzerlerini, nevâbını, halîfelerini ve varislerini kıyaslayıp göstermek gerekir — açıklığın çokluğu, fütuhun anılması ile taliblerin kusurlarının düzeltilmesi ve salıkların terbiye edilmesi maksadıyla, en güzel hikâye olan "Sahib-i Devlet" kıssası kayda geçirilip hatırlatılmaya değer görülmüştür; bu kıssa tarîkinin tasarruf ve tecellîlerini göstermekte yeterlidir.

Güzel bir hitapla bahsedilen Seyyid Sıddîk — mâş-ı (yaşamı örnek) murşid-i rabbânî *Emîr Mansûr Kâşkraş* için duası şudur: "Allâh kabrini nurlandırın, yatak yerini serin kılsın, dostlarını doğru ve ıslah eylesin." O Yüce kubbelerin huzurunda (Hazret-i Vehhâb'ın âlî mevcûdiyeti altında) gizlenmiş ve tecellî bulmuştur; sabredenlerin, sığınağın ve rahmete mazhar olanların yanındadır. Sîmet olarak Süleyman gibi parlak, ahlâk olarak *Süleyman Salmânî* olan *Emîr Mansûr* — kuddise sırruh — zamanının seçkin, Mavârennehir diyârında öne çıkmış şahsiyetlerindendi.

O, yüce o zatın kerâmâtına mârûf, mukaddes velînin muhterem halîfelerinden olup; meşhur rehber, "*Hüccetü's-Sâlikîn*" ve "*Burhânü'l-Vâcidîn*" unvanlı, mânevî erbabı idâre eden usta *Şeyh Süleymân el-Gaznevî* Hazretleri'nin halîfesiydi; *Şeyh Süleymân el-Gaznevî* de kendisinden önce gelen *Şeyh Cemâlüddîn Kaşgarî*'nin halîfesiydi.

Sahib-i Reşehât (Fahreddin Safî, Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât), Şeyhüş-şeyûh başlığının altında "Mahdumu o mu, yoksa Şeyhi Hâdim mi?" diye zikretmiştir.

Ben sürekli yoğun bir keder içinde huzur bulamıyordum ve geçim sıkıntısından ötürü elem çekiyordum; ta ki Buhara'da onun sohbetine erişene dek. Onun tercih ettiği yolu seçtim; terbiyecim o kutlu mâhiyetten gelen makhdum, evliya hizmetkârı şeyh idi. Niyet edilen nazar (gözetim) ise Hoca Ahrar'dı.

Bu başlangıçta, öteki ise nihayette beni benden öylesine aldı ki sonrasında acımı artırdılar. Böylece yokluk makamında adım o denli sağlamlaştı ki yıllarca benim seydalık ismim onlara karşı hakiki sayılırdı. Bana nefis terbiyesi için riyazetler, çileler, küçük düşürmeler ve ikazlar yüklediler.

Birden benim hâlimden ve makamımdan haberdar oldular ve bana mazeret vermemi istediler. O arkadaşların önünde mahcup oluyordum; kendi nesebimi onun itibarsızlığı ve açıklanmasından

temizlemek için bir yol aradım ve o velâyet halkasına sığındım. "Ey padişahım, ben bu kapının hizmetkârlarının ayaklarına toz olmuş bir kulum; burada seyd olmaya ne hakkım var?" dedim; fakat onun huzurunda benim seyd olarak bulunmam kabul görüldü.

Niyetimi adeta bir kimya gibi dönüştürdüler. On dört yıl boyunca su taşıyıcısı ve mızrak taşıyıcısı gibi hizmet ettim; ne gündüz dinlendim ne gece uyudum. Bu sözünü ettiğim süre boyunca üstümde eski bir postineden başka giysi yoktu. Yazın ince bir giysi giydim, kışın ise onu yünle doldurdum. Bu halle beni yüce makamlar ve ulu derecelere geçirtiler; böylece varış ve kabul nimetlerine erişmeye muvaffak oldum.

Bana öğüt verildi ve dört yıl daha aynı hizmet ve kulluk içinde dikkatli ve gayretli oldum. On yılın sonunda beni, halkın daveti üzerine, yol üzerinde Belh'e, Bedaşşan'a, Hindistan'a, Hisar-ı Şadman'a ve Türkistan'a gönderdiler. Birkaç yıl sonra öğrendim ki vefat vakti yaklaşıyormuş. Belh diyarından Buhara'ya döndüm ve onun başucuna – vaziyeti ölümün eşiğinde iken – ulaştım. Birkaç gün sonra asıl yurduna döndüler.

O yıl dış kapıda, Hazreti Hoca Cuybarî'nin türbesine, gözlerim yaşlı, gönlüm kederli olarak Hz. Hoca Bahâüddin Nakşibend'in neşelendirici makamına gittim. Başımı kederin dizine koyup Hazreti Hoca'yı bekledim ve dikkat kesildim. Birden Hazreti Hoca göründüler ve şöyle buyurdular: "Ey şeyh! Yolun sırrı seyr ü sülûktedir ve senin silsilen pak bir yolculuktan açılır. Öyle gayret ve titizlikle bu yola girdiler ki ömürleri boyunca yolcu ve garip kaldılar. Otuz yıl mürşidi ve Maverâünnehir'de herkesin muktedâsı oldular. Keramet ve yüksek inceliklere sahiptiler; bunların bir kısmı bu müellifin kaleme aldığı *Enîsü't-Tâlibîn* adlı eserde yazılıdır. Onlardan on kişi olgunluğa ermiş, aralarında bir âmir (mürşid-i ekber) bulunmuştur; bunların ayrı ayrı toplanmış hâli aynı müellifin bir diğer eseri *Tâcü'r-Resâil*'de mevcuttur. Ayrıca "Havâs-ı Rûm" adlı manzum bir teferruat kaydı vardır; niyetleri Kâbe'yi tavaf etmekte ve Karahamid (قراحميد) adıyla anılan (Diyarbakir) şehirde vefat ettiler.

Vefatından birkaç gün önce mukaddes zaviye/sarayına şöyle buyurdular: "Ömrümüz sona erdi, kıyâmet yolculuğuna gidiyoruz; hâlâ seccâdeyi boş bulursanız..." Dervişler ve ehli fazıl arasında bize vekâlet edecek kimse olarak *Arap Hişârî'nin oğlu Mela-zâde*'yi gösterdiler; ötekiler eğer mürid iseler onun bizim oğlumuz olduğunu, eğer halîfe iseler o bizim mâhûbimiz olduğunu bilsinler. Bize dair istediklerinizi ondan isteyin.

O, bu tarîk içinde küçüklüğünden yetişti; ardından birkaç yıl bu Rum ve Arab diyarlarında irşad etti; halk sultanımızın yolunu ve usûlümüzü ondan öğrendi ve işitti. Daha sonra o pazartesi günü, 965 tarihinde vefat etmiştir.

O şehirde adı geçen Hazret'in bereket eserlerinin bulunduğu türbe, Mardin kapısının dışında, kible istikametinde, Şeyh Muhammed'in türbesidir; o diyarın en saygın ziyaretgâhıdır. Dilekleriyle ona yönelen her muhtaç ihtiyaçlarını orada bulur; onun ruhaniyeti sayesinde o vilayetin halkına çok sayıda fayda ulaşmıştır ve kim hangi dilek için o zatın huzuruna yöneldiyse, Allah Teâlâ o mukaddes köşenin bereketiyle hayırını yerine getirmiştir.

Hazret Seyyid'in yasının üzüntü haberi Maverâünnehir'e ulaşınca Türbenin nuru, yayıldı. Hicretin acısıyla yanmış, elem ve keder yükü taşıyan bu âciz kulu — *Sultan Ahmed bin Mevlana Sercüddin Mahmud bin Sultan bin Hacı Şah Kureyşî* — bizim türbemizin nuru ve onların mekânlarının ferahlayıcısıdır; lakabı "Arab"dır ve mahlas olarak "*Hazîni-Hisarî*"yi kullanır.

Ailesi yoksul kalmış ve dilenci durumda iken, Hazret Seyyid'in ziyaretini niyaz ettiler. Bir grup çıplak, muhtaç fakirle birlikte, onun gaybî işaretiyle ve ne giyecek ne yol hazırlığı olmadan Rum diyarına yöneldiler. Bu yolculukta onun ruhani kerametlerinden meydana gelen şaşırtıcı ve garip vak'alar baştan sona bir kitap eder; bunlar için ayrı bir eser kaleme alınmalı, ayrıca ayrı bir müellifin ele alması gerekir, zira anlatılacaklar çok uzundur.

Ve o mübarek ziyaretin bereketiyle, onun ruhani tesirleri sayesinde iki mukaddes haremeyn'e (Allah onları azîm kılsın) ve mukaddes Kudüs'e (Allah onu şerefandsın) ve birçok peygamberin makamlarının ziyaretine erişim mümkün oldu.

O usta ey güzel söyleyen,

Bu iki beyit benim için iki cennet gibidir.

Nazlı gülüşün bahçeyi güldürür,
Dostlarının sohbeti insanı olgunlaştırır.
Kim ki kudret sahibi birinin gölgesinde olursa,
Yolda hiç bir utanç hissetmez.
Kâbe yolunda niye utansın ki,
Mirhâc dostun daim yanındaysa.
Halk susuz, gönlüm ahlarla dolu iken,
Sen Huzur'da tamamiyle serinletilmiş ve doyurulmuşsun.
İnsanlar çadırlarda çadırlarda ekmek arıyor,
Sen ise kendi ekmeğini, taze hurma suyunu yemişsin.
Bazılarının göz kapakları hasret gözyaşıyla kan ağlıyor,
Sen ise nar şarabını gül suyu ile harman etmişsin.
Bu huzur senden, ey Mirhâc,
Tahammüllerinden süslenmişsin; cemâl-i Zülcelâl'in güzelliğisin.
Bu sultanın kulluğundan ve makamından dolayı
Hak meydanında Kur'an'ın sahibi oldun.
Ey Hazînî, bu lütufların için şükürler olsun,
Görgü sahipleri efendilerinin övgüsünü parlakça söyle.
Kendi yolundan git, başarılı olasin;
Yüzünü Nakşibendiye çevir.